

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการวิจัยครั้งนี้ คณะผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยนำเสนอตามหัวข้อต่อไปนี้

1. เอกสารเกี่ยวกับสุนทรียศาสตร์
 - 1.1 ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับสุนทรียศาสตร์
 - 1.2 ทฤษฎีสุนทรียศึกษา (Acsthetic Education) ของแฮร์รี่ โบรดี้ (Harry Broudy)
2. เอกสารเกี่ยวกับรับรู้เชิงสุนทรียะและการรับรู้สุนทรียภาพในงานทัศนศิลป์
 - 2.1 การรับรู้ทางสุนทรียศาสตร์
 - 2.2 ประสบการณ์สุนทรียศาสตร์
 - 2.3 สุนทรียภาพและสมองซีกซ้าย-ขวา
 - 2.4 การรับรู้สุนทรียภาพในงานทัศนศิลป์
3. องค์ประกอบพื้นฐานในการรับรู้ทางทัศนศิลป์
 - 3.1 ความหมายและขอบข่ายทางศิลปะ
 - 3.2 ความหมายและองค์ประกอบหลักของศิลปะ
4. ทฤษฎีเบื้องต้นทางศิลปะ
5. เอกสารเกี่ยวกับกิจกรรมศิลปะ

1. เอกสารเกี่ยวกับสุนทรียศาสตร์

1.1 ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับสุนทรียศาสตร์

1.1.1 ความหมายของสุนทรียศาสตร์ (Aesthetic)

วิรุณ ตั้งเจริญ (2546 : 28) ได้กล่าวถึงสุนทรียศาสตร์ไว้ว่า สุนทรียะหรือความงามอาจเป็นความงามของศิลปกรรม ธรรมชาติสิ่งแวดล้อม รวมทั้งความประณีตงดงามของจิตใจ ความประณีตงดงามของการใช้ชีวิตส่วนตัวและชีวิตส่วนรวม ศิลปกรรม (Fine Arts) ที่หมายรวมถึงทัศนศิลป์ ดนตรี ศิลปะการแสดง สถาปัตยกรรม วรรณกรรม

สุนทรียภาพ ที่หมายถึงความรู้สึกลงในความงาม ภาพที่งดงามในความคิดหรือภาพของความงามในสมอง (Image of Beauty) สักยภาพของการรับรู้ความงามที่สามารถสัมผัสหรือรับความงามได้ต่างกัน ความงามที่อาจเกิดจากภาพ จากเสียง จากจินตนาการ จากตัวอักษร หรือประสาทสัมผัสอื่นๆ

สุนทรียศาสตร์ ที่หมายถึงศาสตร์หรือวิชาที่เกี่ยวกับความงาม ตามแนวคิดของชาวตะวันตก แล้ว สุนทรียศาสตร์เป็นส่วนหนึ่งของปรัชญาปรัชญาตะวันตกที่มีรากเหง้ามาจากปรัชญากรีกโบราณ ปรัชญากรีกที่มุ่งแสวงหาหรือความรักในภูมิปัญญา (Love of Wisdom) ปรัชญากรีกที่มุ่งแสวงหาความจริง ความดี และความงาม การแสวงหาความจริงที่มีวิวัฒนาการมาสู่วิทยาศาสตร์ที่อาจเป็นเรื่องของความเชื่อ เรื่องของทฤษฎี หรือเรื่องของเหตุผล ในบริบทความคิดใดความคิดหนึ่ง ในช่วงเวลาใด ช่วงเวลาหนึ่ง หรือ ของนักปรัชญาหรือของนักสุนทรียศาสตร์คนใดคนหนึ่ง

พระราชวรมุนี (ประยูร ฐมมจิต โศ) (วิบูล ตั้งเจริญ.2546 :28-29; อ้างอิงจาก พระราชวรมุนี.2540:16) กล่าวถึงสุนทรียศาสตร์ว่า

สุนทรียศาสตร์ คือสาขาปรัชญาที่ว่าด้วยความงามและสิ่งทีงามทั้งในงานศิลปะและในธรรมชาติ โดยศึกษาประสบการณ์ คุณค่าของความงาม และมาตรการตัดสินใจว่า อะไรงามหรือไม่งาม การตัดสินคุณค่าทางสุนทรียศาสตร์มีได้ 3 ลักษณะคือ ความสวยงาม ความคิดคาดใจ ความเลอเลิศ นักปรัชญาหลายสำนักได้เสนอทฤษฎีเพื่ออธิบายว่า เพราะเหตุใดจึงมีการตัดสินใจว่า ศิลปวัตถุ ประกอบด้วยลักษณะทั้งสามนั้น นักปรัชญาดังกล่าวแบ่งเป็น 3 กลุ่มคือ

1.กลุ่มอารมณ์นิยม(Emotionalist)อธิบายว่า การตัดสินเกิดจากอารมณ์ที่เก็บกดไว้ในจิตได้สำนึก

2.กลุ่มเหตุผลนิยม(Rationalist)อธิบายว่า การตัดสินเกิดจากการเห็นความกลมกลืนไม่ขัดตา

3.กลุ่มสร้างสรรค์(Creativist) อธิบายว่า การตัดสินเกิดจากความสามารถสร้างสรรค์ของมนุษย์

โกสุม สายใจ และคณะ (2547:2) กล่าวถึง สุนทรียศาสตร์ไว้ว่าเป็นการค้นหาความหมายของความงาม ความพึงพอใจทางสุนทรียะหลักแห่งรสนิยม ความสุขของบุคคลที่มีต่อวิจิตรศิลป์ ธรรมชาติของความงาม ลักษณะของวัตถุวิสัยและจิตวิสัยของความงาม แรงกระตุ้นให้เกิดการสร้างสรรค์สิ่งที่มีความงามกระบวนการสร้างงานศิลปะและมาตรการในการประเมินค่าการตัดสินงานศิลปะ

อารี สุทธิพันธุ์ (2533 : 239) กล่าวว่าสุนทรียศาสตร์ หมายถึง

1. วิชาที่ศึกษาเกี่ยวกับความรู้สึกที่เกิดขึ้นจากการรับรู้ของมนุษย์ ซึ่งทำให้มนุษย์เกิดความเบิกบานยินดี อิ่มเอิบใจ โดยไม่หวังผลตอบแทนเป็นคุณค่า

2. วิชาที่ศึกษาเกี่ยวกับผลงานที่มนุษย์สร้างขึ้นทุกแขนงเพื่อนำข้อมูลมาจัดลำดับเสนอแนะให้ผู้อื่นเห็นคุณค่า ขาบซึ่งในสิ่งที่แอบแฝงซ่อนเร้นเพื่อสร้างความนิยมชมชื่นร่วมกันตามลักษณะรูปแบบของผลงานนั้น ๆ

ตามความหมายทั้งสองประการนี้ จึงอาจสรุปได้ว่า สุนทรียศาสตร์ คือวิชาที่เกี่ยวกับความรับรู้หรือศาสตร์แห่งการรับรู้ของมนุษย์นั่นเอง (Science of perception)

สกนธ์ ภู่งามดี (2547: 30) กล่าวว่า คุณค่าของความงามตามแนวคิดของสุนทรียศาสตร์จะเกี่ยวข้องกับคำว่า (Aesthetic Matter) ซึ่งหมายถึง ความงาม (Beauty) ด้วยเหตุนี้ประสบการณ์เกี่ยวกับคุณค่าทางความงามจึงมีความหมายเกี่ยวกับการเกิดประสบการณ์ทางสุนทรียะ อันหมายถึงการพบกับเหตุการณ์หรือสิ่งต่างๆที่มีความงามแฝงอยู่ อย่างไรก็ตามมนุษย์แต่ละคนจะสามารถรับรู้ถึงคุณค่าของความงามในระดับที่ต่างกัน แม้จะเป็นเหตุการณ์หรือสิ่งเดียวกัน เนื่องจากมนุษย์มีเงื่อนไขทางกายภาพและทางจิตใจที่ต่างกัน

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานพ.ศ.2542 (2546:1205) ให้ความหมายของสุนทรียภาพว่าหมายถึง ความงามในธรรมชาติหรือศิลปะที่แต่ละบุคคลสามารถเข้าใจและรู้สึกได้ ความเข้าใจและรู้สึกของแต่ละคนที่มีต่อความงามในธรรมชาติ

ดังนั้น อาจกล่าวโดยสรุปได้ว่า สุนทรียศาสตร์ คือ การศึกษาถึงความงามทั้งในงานศิลปะและในธรรมชาติ และมนุษย์สามารถรับรู้คุณค่าของความงามทั้งในผลงานศิลปะและความงามในธรรมชาติได้ด้วยประสาทสัมผัสเพื่อให้เกิดความซาบซึ้ง เบิกบาน ยินดี ซึ่งหมายถึงการรับรู้ในสุนทรียภาพของความงามนั่นเอง ทั้งนี้การที่จะรับรู้ได้ถึงความงามทางสุนทรียะนั้นย่อมขึ้นอยู่กับประสบการณ์ การอบรมฝึกฝนตลอดจนอุปนิสัยของแต่ละบุคคลด้วย

1.1.2 สุนทรียศาสตร์กับความงาม

ความงามทางสุนทรียะแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ

1) ความงามในธรรมชาติ

ภาพที่ 1 ภาพทุ่งบัวตอง จ.แม่ฮ่องสอน

2) ความงามของศิลปะหรือสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น(รัชชานนท์ ตาไรสง.2546:16-18).

ภาพที่ 2 ภาพฝูงกาเหนือท้องทุ่งข้าวสาลี ค.ศ.1890 ของ วินเซนต์ แวน โก๊ะท์
(ที่มา : จิระพัฒน์ พิตรปรีชา.2545:45)

1.2 ทฤษฎีสุนทรียศึกษา (Aesthetic Education) ของแฮร์รี โบรดี (Harry Broudy)

มะลิฉัตร เอื้ออานันท์ (2545:83) กล่าวถึงสาระสำคัญของทฤษฎีสุนทรียศึกษาของ โบรดี ไว้ว่า

ทฤษฎี สุนทรียศึกษา ของโบรดี เป็นระบบของการเรียนการสอนวิชาศิลปะ ในที่นี้หมายถึง สามารถปรับใช้กับศิลปะทุกๆ หมวด ในสายวิจิตรศิลป์ เช่น ดนตรี ทัศนศิลป์ การเต้นรำ ศิลปะการแสดง หัวใจของทฤษฎีนี้อยู่ที่สิ่งที่โบรดีเรียกว่า การรับรู้อย่างมีศิลปะ (Artistic perception) ซึ่งเขาจัดให้ศูนย์กลางของสุนทรียศึกษา การรับรู้อย่างมีศิลปะนี้ เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับการรับรู้สองทาง คือ ความรู้ซึ่งอย่างมีสุนทรีย (Aesthetic apprehension) และการวิเคราะห์ต่างๆ (Analysis into parts) และสิ่งเหล่านี้จะก่อให้เกิดความรักอย่างรู้แจ้ง (Enlightened cherishing) นั่นคือ ความสามารถที่จะรักทะนุถนอมเห็นคุณค่าของสิ่งอันเป็นสุนทรียวัตถุ (aesthetic objects) เพราะได้รู้แจ้งถึงคุณค่าของสุนทรียวัตถุ นั้นๆ โดยมีประกอบด้วยขั้นตอนดังต่อไปนี้

ขั้นที่ 1 ผู้ชำนาญพิจารณาถึงมาตรฐานของศิลปะ โบรดีแยกออกเป็น สองจำพวกใหญ่คือ

1.1 ศิลปะที่เป็นศิลปะแท้ (Serious art)

1.1.1 ศิลปะในระบบ (Classic)

1.1.2 ศิลปะนอกระบบ (Avant – garde)

1.2 ศิลปะทั่วไป (Popular art)

ขั้นที่ 2 ผู้สร้างและวางแผนหลักสูตรเลือกถือการสอนตามมาตรฐาน 4 ด้าน

- 2.1 สื่อที่มีคุณสมบัติการรับรู้ทางประสาทสัมผัส (Sensory properties)
- 2.2 สื่อที่มีคุณสมบัติด้านโครงสร้าง (Formal properties)
- 2.3 สื่อที่มีคุณสมบัติแสดงความรู้สึก (Expressive properties)
- 2.4 สื่อที่มีคุณสมบัติด้านเทคนิค (Technical properties)

ขั้นที่ 3 ผู้สร้างและวางแผนหลักสูตรเลือกตัวอย่างสุนทรียวัตถุ (Aesthetic exemplars)

เพื่อใช้ในการเรียนการสอน วัตถุที่เลือกมี 5 ประเภท คือ

- 3.1 ผลงานศิลปะที่มีคุณสมบัติด้านส่วนประกอบประสาทสัมผัส
- 3.2 ผลงานศิลปะที่มีคุณสมบัติด้านโครงสร้าง
- 3.3 ผลงานศิลปะที่มีคุณสมบัติด้านความรู้สึก
- 3.4 ผลงานศิลปะที่มีคุณสมบัติด้านเทคนิค
- 3.5 ผลงานศิลปะที่มีคุณสมบัติด้านสุนทรีย์

ขั้นที่ 4 ครูเป็นผู้นำบทเรียนในประสบการณ์การแสดงออกสามด้าน คือ

- 4.1 ประสบการณ์ศิลปะปฏิบัติ (จากวัสดุต่างๆ)
 - 4.2 ประสบการณ์ด้านสุนทรีย์
 - 4.3 ประสบการณ์ด้านศิลปะวิจารณ์
- (จากงานศิลปะ เลือกสรร)

ประสบการณ์ข้างต้นจะเสริมสร้างให้ผู้เรียนเกิดความซาบซึ้งในศิลปะ เนื่องจากสองสาเหตุคือ

- เนื่องจากเกิดความกระจ่างแจ้ง (Clarification)
- เนื่องจากเกิดความรู้สึกการศึกษาที่เข้มข้น (Intensification)

ขั้นที่ 5 ผู้เรียนจะสามารถที่จะรับรู้ เหนือชั้น นักประวัติศาสตร์ด้านศิลปะ (Art historian)

นักวิจารณ์ด้านศิลปะ (Art critic) และผู้รักความงาม (Aesthetician)

จากหลักการทฤษฎีสุนทรียศึกษาของ แฮร์รี โบรดี (Harry Broudy) ในข้างต้นสามารถสรุปได้ว่าการพัฒนาผู้เรียนให้มีสุนทรียภาพ สามารถรับรู้ถึงคุณค่าของความงามจากสิ่งที่ตนประสบพบเห็น ว่าจะจะเป็นผลงานจากศิลปะหรือสภาพแวดล้อมในธรรมชาติ ผู้สอนจะต้องช่วยส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถถ่ายทอดประสบการณ์การรับรู้ของตนที่มีต่อสิ่งเร้าหรือสิ่งที่พบเห็น โดยจะต้องอาศัยกระบวนการให้ผู้เรียนรู้จักสังเกต มีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น ซักถาม ตลอดจนรู้จักคิดวิเคราะห์เพื่อให้เกิดการตีความหมายของสิ่งเร้าต่างๆ อันจะทำให้ผู้เรียนเกิดประสบการณ์ทางการรับรู้และจะเป็นหนทางไปสู่ประสบการณ์การรับรู้คุณค่าทางความงามหรือการรับรู้ทางสุนทรียะได้

2. เอกสารเกี่ยวกับรับรู้เชิงสุนทรียะและการรับรู้สุนทรียภาพในงานทัศนศิลป์

2.1 การรับรู้ทางสุนทรียศาสตร์

การศึกษาและสร้างสรรค์ศิลปะ ย่อมเกี่ยวข้องกับความจริง ความดี และความงาม เกี่ยวข้องกับ “ สุนทรียะ ” ซึ่งเป็นเรื่องของความงาม ความไพเราะ ความสุขุมคามภิรภาพ ความสงบสันติ เกี่ยวข้องกับการดำรงชีวิตและรสนิยม (Taste) “ รสนิยม ” ซึ่งเป็นคำที่กินความกว้างหลากหลายทั้งรสนิยมในการคิด การชื่นชมธรรมชาติ ศิลปะ ดนตรี การเลือกหนังสืออ่าน การเลือกดูภาพยนตร์ การใช้ชีวิตประจำวัน ฯลฯ จูน กิง แมคफी (June King McFee) เชื่อว่ารสนิยมของคนเรสัมพันธ์กับปัจจัยหลัก 3 ด้าน คือ

1. ประสบการณ์เฉพาะบุคคล (Personel Experiences)
2. ระดับสังคมและเศรษฐกิจ (Socio-economic Class)
3. วัฒนธรรมประจำชาติ (National Culture) (วิรุณ ตั้งเจริญ และคณะ 2544:29-30).

ประเสริฐ ศิลรัตน์ (2542 : 9-10) ได้ให้ความหมายของการรับรู้ทางความงามหรือหลักการรับรู้ทางสุนทรียะไว้ดังนี้ คือ

การรับรู้ เป็นการใช้ประสบการณ์เดิมแปลความหมายสิ่งเร้า ที่ผ่านประสาทสัมผัสแล้วเกิดความรู้สึก กระทั่งรู้หมายความว่า เป็นอะไร หรืออาจกล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่า การรับรู้ หมายถึงกระบวนการที่คนเรามีประสบการณ์กับวัตถุหรือเหตุการณ์ต่างๆ โดยอาศัยอวัยวะรับสัมผัส แล้วแปลความหมายสิ่งนั้น ๆ เป็นความรู้ความเข้าใจ ในการรับรู้ประสบการณ์ทางสุนทรียะ ก็เป็นกระบวนการรับรู้ทางความงาม ซึ่งอาจมีกระบวนการที่คล้ายกับการรับรู้ทั่วไป คือ

1. การรับรู้ทางสุนทรียะต้องมีความเข้าใจในสุนทรียวัตถุหรือสุนทรียภาพ อันได้แก่ความรู้สึกถึงคุณค่าของสิ่งที่ตั้งาม ในขั้นนี้รับรู้จะต้องมีพื้นฐานประสบการณ์เดิม หรือมีความรู้เกี่ยวกับสุนทรียวัตถุมาก่อน

2. ผู้รับรู้ต้องมีประสาทสัมผัสส่วนที่จำเป็นต้องใช้เกี่ยวกับการรับรู้เรื่องที่กำลังสนใจอยู่ในขณะนั้น อยู่ในสภาพสมบูรณ์ โดยไม่แก่ภารกิจในชีวิตประจำวัน หรือกิจกรรมในชีวิตจริงเข้ามาเกี่ยวข้อง และประสาทสัมผัสนั้นจะต้องได้รับการฝึกปรือมาก่อน เพราะมีความรู้สึกบางอย่างที่สภาพร่างกายและจิตใจสามารถรับรู้ได้ แต่ไม่เกิดความรู้สึกในเชิงสุนทรียะ เพราะความรู้สึกนั้นละเอียดอ่อนและสลับซับซ้อนเกินไป ซึ่งต้องมีการฝึกสังเกต วิเคราะห์ สังเคราะห์ จินตนาการเชิงซ้อน ฯลฯ ดังทำนองคำกล่าวที่ว่า หากไร้โสตทางดนตรีแล้ว แม้จะเป็นการบรรเลงที่วิเศษสักเพียงใดก็ตาม ก็หาไม่ประโยชน์ต่อผู้รับฟังไม่

3. ความรู้สึกจากการรับรู้ ต้องสร้างอารมณ์บางอย่างขึ้นเป็นตัวเป็นตน อันได้แก่อารมณ์สมมุติ หรือจินตนาการเป็นเรื่องราว อันเกิดจากการกระตุ้นเร้าของสิ่งที่กำลังรับรู้ เช่น ความรู้สึกเวลาฟังดนตรี หรือความรู้สึกเมื่อเห็นดวงตะวันลับขอบฟ้า เป็นต้น

4. ความรู้สึกต้องทำหน้าที่ถ่ายทอดความหมายบางอย่างมายังเรา ซึ่งการที่ความรู้สึกสร้างอารมณ์บางอย่างขึ้นนั้น เป็นการตอบสนองต่อความรู้สึกเอง โดยที่สภาพร่างกายกับจิตใจก็มีปฏิกิริยาให้เกิดความรู้สึกที่ตรงกันขึ้นในจิตใจ ทำให้ร่างกายทุกส่วนเกี่ยวข้องกับความรู้สึกทางสุนทรียะนั้น เช่น ร่างกายทุกส่วนที่เคลื่อนไหวไปตามความรู้สึกขณะที่ฟังดนตรี หรือชมภาพยนตร์ที่ตื่นเต้น สนุกสนาน หรือเกิดการเกร็งเมื่อดูการแข่งขัน เป็นต้น

5. ต้องระลึกไว้เสมอว่า ตนเองกำลังสนใจหรือดูอะไรอยู่ มิใช่เพียงแต่ดูเท่านั้น คือ ต้องมีสมาธิหรือใจจดจ่อกับสิ่งเร้าในลักษณะความคิดล่องลอย มิใช่อารมณ์ร่วมหรือแยกภาวะทางจิตเข้ามาเกี่ยวข้อง

วิรุณ ตั้งเจริญ และคณะ(2544:-31-32).ได้กล่าวถึงการรับรู้ทางสุนทรียะว่า การรับรู้ทั้งที่ เกี่ยวข้องกับผู้สร้างสรรค์งานศิลปะและผู้ชื่นชม (Appreciator) ย่อมส่งผลไปสู่การพัฒนางานศิลปะ และการชื่นชม ในฐานะที่สภาพการรับรู้ของศิลปินส่งผลไปสู่ปรากฏการณ์ที่เป็นงานศิลปะและ สภาพการรับรู้ของผู้ชื่นชมที่ส่งผลไปสู่สุนทรียภาพหรือการชื่นชมรวมทั้งแรงผลักดันจากผู้ชื่นชม และสังคมที่มีต่อศิลปะ เราอาจพิจารณาได้ 3 ด้าน คือ

1. การรับรู้(Perception)
2. สื่อคลใจ(Inspiration)
3. ความคิดสร้างสรรค์(Creativity)

ศุภชัย สิงห์ยะบุศย์. (2546:11). กล่าวถึง การรับรู้ทางสุนทรียะไว้ว่า ในทางจิตวิทยา อารมณ์ทางสุนทรียะหรืออารมณ์ทางความงาม จะบังเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อประสาทสัมผัสได้รับรู้โลกภายนอก จนก่อให้เกิดความรู้สึกแล้ว กระนั้นการรับรู้ทางสุนทรียะก็มีประเด็นและเงื่อนไขที่ต่างไปจากการรับรู้โดยทั่วไป กล่าวคือการรับรู้ที่ก่อให้เกิดผลด้านอารมณ์สุนทรียะได้ จะต้อง เป็นการรับรู้ในรสสัมผัสนั้นๆ โดยมีได้มีประโยชน์หรือเหตุผลอื่นใดหากแต่เป็นการรับรสชาติของเสียง รูปการเคลื่อนไหว หรือความงามทางสัญลักษณ์ด้านภาษา ที่ไม่มีประโยชน์อื่นใดมาเคลือบแฝงเท่านั้น อารมณ์ทางสุนทรียะ หรืออารมณ์ทางความงามจึงจะเกิดขึ้น

มโน พิสุทธิรัตนานนท์ (2546 : 93, 95) กล่าวถึง การรับรู้ทางสุนทรียะไว้ว่า เป็นการรับรู้ความจริงต่อโลกภายนอก รวมทั้งสุนทรียวัตถุหรือผลงานทางศิลปะด้วย เมื่อเกิดความซาบซึ้งทางสุนทรียะ (Aesthetic Appreciation) และเป็นความรู้ทางอารมณ์รู้สึกความรู้อย่างนี้ ไม่เกี่ยวข้องกับความเป็นจริงหรือไม่เป็นจริงแต่อย่างใดแม้ในการรับรู้ดังกล่าวจะมีความคล้ายจริงอยู่บ้าง แต่สิ่งที่มันเกี่ยวข้องโดยตรงก็คือ อารมณ์รู้สึกงาม (ปีติเอิบอิมใจ พอใจ ดีใจ เสียใจ สะใจ ประทับใจ สะเทือนใจ) ความรู้อย่างนี้เป็นประสบการณ์สุนทรียะ คือเป็นความคิดรวบยอด (Conception) เป็นจินตภาพ (Image) มนุษย์ส่วนใหญ่ยอมรับว่าความรู้และประสบการณ์สุนทรียะมีส่วนเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับชีวิต

จริงในด้านอารมณ์รู้สึกอยู่บ้าง ซึ่งเป็นความจริงด้านใน (อหิวสย) ของมนุษย์อยู่มาก แม้ว่ามันจะไม่เกี่ยวข้องกับความจริงด้านนอก (ภววิสย) ในโลกของสรรพสิ่งที่ตาม

โกศุม สายใจ และคณะ (2547: 20-22) ได้สรุปการรับรู้คุณค่าทางความงามหรือการรับรู้ทางสุนทรียะของมนุษย์ไว้ดังนี้

1. การรับรู้ค่าความงามได้เพราะสิ่งต่างๆมีความงามอยู่ในตัวมันเอง

สิ่งที่มีความงามจะปรากฏให้เห็นในลักษณะของรูปร่าง รูปทรง ได้สัดส่วนเหมาะสม ... จนกำหนดเป็นเกณฑ์ขึ้น...นอกจากนี้ การอธิบายถึงความงาม หรือสิ่งที่มีความงาม แม้จะพรรณนาละเอียดอย่างไรก็ตาม จะได้ผลน้อยกว่าการได้พบได้เห็น ได้สัมผัสของจริง ทำให้เกิดการรับรู้ในขณะนั้น(ประสบการณ์ตรง)...

2. รับรู้ค่าความงามได้เพราะจิตของเรากำหนดเอง

...ความงามเป็นเรื่องของความรู้สึกที่เกิดขึ้นในความคิด ในความรู้สึกของมนุษย์ถ้าสิ่งต่างๆ มีความงามอยู่จริงมนุษย์ทุกคนก็ต้องเห็นความงามเท่ากัน แต่ในความจริงแล้วเราเห็นความงามต่างกัน เพราะมีอารมณ์มีความรู้สึกต่างกัน...ขึ้นอยู่กับความชอบหรืออารมณ์ความรู้สึกของแต่ละคน (จิตพิสัย) นอกจากนี้อารมณ์และความรู้สึกของมนุษย์มีผลโดยตรงต่อการรับรู้ค่าความงาม...

3. รับรู้ค่าความงามได้เพราะมีสภาวะที่สมดุลระหว่างจิตกับวัตถุ

...การรับรู้ค่าความงามเป็นความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งที่มีความงาม (จิตใจกับวัตถุ) นั่นคือ การรับรู้ค่าความงามที่สมบูรณ์นั้นวัตถุต้องมีความสวยงามด้วย และจิตใจของเราอยู่ในสภาพพร้อมที่จะรับรู้ความงามด้วย จึงจะเกิดการรับรู้ค่าความงาม (สัมพัทธนิยม)

4. รับรู้ค่าความงามได้ด้วยการเปรียบเทียบ

สิ่งต่างๆ ที่มนุษย์เคยพบเห็นเคยมีประสบการณ์มาตั้งแต่เกิดจนปัจจุบันจะกลายเป็นฐานหรือเป็นกรอบอยู่ในใจเมื่อได้พบเห็นสิ่งใหม่ ก็จะเกิดการเปรียบเทียบ โดยอัตโนมัติกับสิ่งเก่าและสามารถประเมินได้ว่าสิ่งที่พบเห็นใหม่นั้นงามหรือไม่งาม ดีหรือไม่ดี สอดคล้องกับแนวคิดที่ว่าการที่เราเห็นสิ่งต่างๆ สวยงามเพราะเราเคยเห็นสิ่งที่ไม่งามมาก่อน...

การรับรู้ค่าความงามทางศิลปะ เป็นสภาวะที่เหมาะสมทั้งวัตถุสิ่งของ (สิ่งสุนทรีย์) มีความงาม ความไพเราะ อันเกิดจากทักษะฝีมือของศิลปิน ผู้ดู ผู้ชมอยู่ในสภาพที่พร้อมที่จะรับรู้พร้อมที่จะฟัง (ไม่มีการบังคับ) การรับรู้ค่าความงามทางศิลปะก็จะเกิดขึ้นมากขึ้นตามกรอบประสบการณ์ของแต่ละคน...

จากที่กล่าวข้างต้น จะเห็นได้ว่าการรับรู้ทางทัศนศิลป์และการรับรู้เชิงสุนทรียะหรือความงาม จะเกิดขึ้นกับบุคคลได้นั้น ต้องอาศัยประสบการณ์และพัฒนาการทางการมองเห็น การเห็นสิ่งต่างๆ ในชีวิตประจำวันและสิ่งแวดล้อม เพราะการรับรู้ทางการเห็น เป็นกระบวนการที่จะเชื่อมโยงไปสู่การเปลี่ยนแปลงความหมายและการรับรู้ถึงคุณค่าของความงาม ดังที่ สุชาติ สุทธิ (ทวีเกียรติ ไชยงยศ . 2538 : 10 ; อ้างอิงจาก สุชาติ สุทธิ. 2535) ได้กล่าวถึง การรับรู้ทางการเห็นว่ามีบทบาทสำคัญต่อการ

เรียนรู้ทางทัศนศิลป์ เพราะการรับรู้ทางการเห็นเป็นสื่อและตัวแปรความหมายของการรับรู้ ซึ่งการรับรู้ทางการเห็นมีความหมายว่าเป็นกระบวนการของการเห็น ได้เลือกสรรสิ่งที่เห็นเป็นข้อมูลของการรับรู้ แล้วป้อนเข้าสู่ความรู้สึกนึกคิดสมองและจิตใจเป็นตัวแปรออกมาเป็นความหมายจากสิ่งที่เห็นว่าเป็นอะไร หรือหมายถึงอะไรชั่วขณะที่เห็น...การแปรความหมายจากสิ่งที่เห็นจะถูกต้องหรือเหมือนกับทุกคนหรือไม่ ขึ้นอยู่กับมุมมองและประสบการณ์ทางการเห็นที่เป็นส่วนตนของแต่ละบุคคล

2.2 ประสบการณ์สุนทรียศาสตร์

ประสบการณ์สุนทรียศาสตร์ มีส่วนประกอบ 3 ส่วน คือ

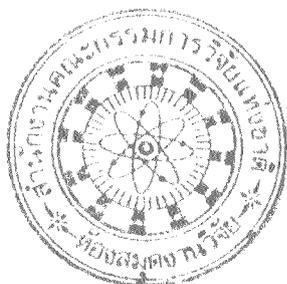
2.2.1 ส่วนที่เป็นตัวสุนทรียะ ได้แก่ วัตถุ สิ่งของต่างๆที่เกิดขึ้นเองในธรรมชาติและสิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้น สิ่งต่างๆเหล่านี้จะประกอบด้วยโครงสร้างเป็นรูปทรงต่างๆ เช่น รูปทรงของต้นไม้ ก้อนหิน ภูเขา ลำธาร สัตว์ ฯลฯ เป็นรูปทรงที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ ส่วนรูปทรงที่มนุษย์สร้างขึ้น ได้แก่ ผลงานศิลปะที่มองเห็น เช่น จิตรกรรม ประติมากรรม ภาพพิมพ์ สถาปัตยกรรม ตลอดจนศิลปวัฒนธรรมของชนชาตินั้นๆด้วย

2.2.2 ส่วนที่เป็นความรู้สึกสุนทรียะ ได้แก่ ความรู้ที่ตอบสนองของเรา หลังจากที่เราได้รับประสบการณ์สุนทรียะแล้ว และอาจให้ความรู้สึกพอใจ ไม่พอใจ เพลิดเพลิน กินใจ จับใจ ลืมตัว เผลอใจ ให้ความสุข และเกิดสำนึก เป็นต้น

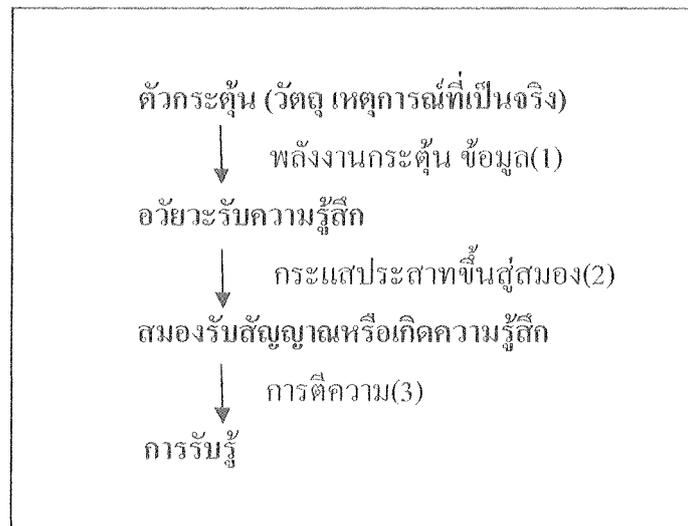
2.2.3 ส่วนที่เป็นความคิดรวบยอด คือ ส่วนที่เกี่ยวข้องกับบุคคลผู้ที่ได้รับความรู้สึกและประสบการณ์ทางสุนทรียะนั้นแล้ว สามารถสร้างความคิด และสรุปว่าสิ่งที่ได้รับนั้นให้แนวคิดอะไรบ้าง ก่อให้เกิดความสำนึกอย่างไร โดยไม่มีผลสรุปเป็นการตอบแทน(รัชชานนท์ ตาโรตอง, 2546:19-20).

2.3 สุนทรียภาพและสมองซีกซ้าย-ขวา

ธรรมชาติได้สร้างมนุษย์ให้มีประสาทสัมผัสที่มีประสิทธิภาพมาก ทั้งตา หู จมูก ลิ้น และกายสัมผัส ตามองเห็นภาพและสีสรรพ์ หูได้ยินเสียง จมูกได้กลิ่น ลิ้นสัมผัสรส และกายสัมผัสสิ่งต่างๆ เราจะเกิดความรู้สึก(Sensation) ความรู้สึกเป็นอาการเบื้องต้น แล้วจึงเกิดการรับรู้(Perception) ขึ้น รับรู้ว่าภาพอะไร กลิ่นอะไร เสียงอะไร ฯลฯ ความรู้สึกที่ได้สัมผัสก่อให้เกิดการรับรู้และการตีความ การตีความซึ่งเป็นกระบวนการของสมอง และมีประสบการณ์ อารมณ์ ความคิด แรงจูงใจ เข้ามาเกี่ยวข้อง

สำนักวิชาคณะครุศาสตร์ราชภัฏบุรีรัมย์
ห้องสมุด ภาควิชา
วันที่..... 20.03.2555
เลขทะเบียน..... 244068
เลขเรียกหนังสือ.....

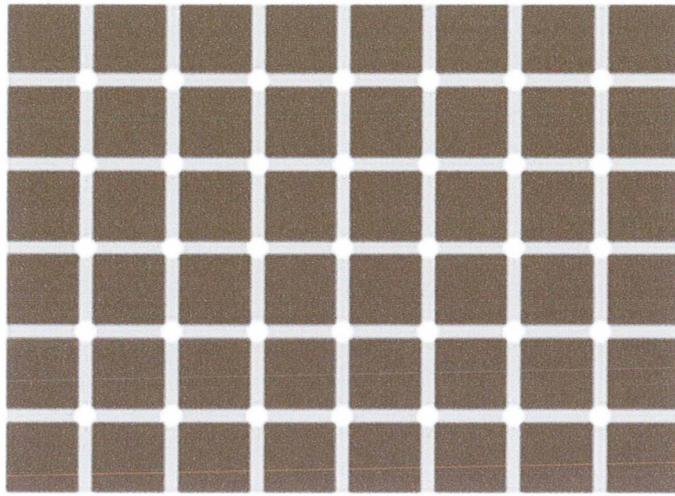

ความงามที่ผสานกันทั้งในเชิงปรัชญาและเชิงวิทยาศาสตร์ สัมพันธ์กับกระบวนการการทำงานของสมอง(Brain System)สมองซีกซ้าย-ขวา(Left and Right Hemisphere) ที่แยกภารกิจแต่ทำงานประสานกัน การรับรู้และการทำงานของสมองซีกซ้ายจะเน้นหนักไปทางเหตุผล ตัวเลข ภาษา การคาดคำนวณ การวิเคราะห์ การวางแผน สมองซีกขวาที่เน้นหนักไปทางภาพ จินตนาการ อารมณ์ ความรู้สึก มิติสัมพันธ์ การสังเคราะห์ ภาพรวม สมองทั้ง 2 ซีก ทำงานประสานกันด้วย คอร์ปัส แคลโลซัม (Corpus Callosum) ทำให้คนเรามีเหตุผลและอารมณ์ควบคู่กันไป พร้อมทั้งมีวุฒิภาวะทางปัญญา (IQ)และวุฒิภาวะทางอารมณ์(EQ)ควบคู่กันไปด้วยเช่นกัน (วิรุณ ตั้งเจริญ.2546:33-36).

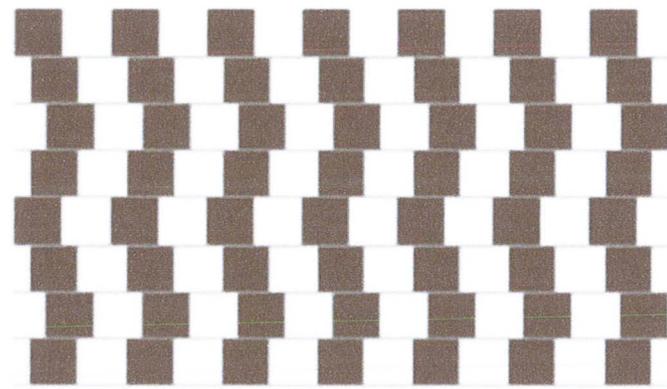
2.4 การรับรู้สุนทรียภาพในงานทัศนศิลป์

ทัศนศิลป์ (Visual Art) เป็นงานศิลปะที่มองเห็นได้ รับรู้ด้วยตา นอกจาก “ทัศนยะ” จะหมายถึง งานศิลปะที่มองเห็นแล้ว ยังหมายถึงการสร้างสรรคจากสื่อจิตใจ (Inspiration)ที่มองเห็นได้ ประจักษ์ได้อย่างเป็นรูปธรรม สื่อจิตใจมิได้เกิดจากสิ่งที่มองไม่เห็น คิดฝันเอาเอง ไสยศาสตร์หรือจินตนาการในเชิงจิตนิยม กุสตาฟ คูเบท ศิลปินลัทธิสังนิยม (Realism)เคยกล่าวไว้ว่า “ฉันไม่เคยเห็นเทพธิดา ฉันจึงเขียนเทพธิดาไม่ได้” แล้วคูเบทก็เขียนภาพเฉพาะวัตถุ สิ่งแวดล้อม และเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจริงในขณะนั้น (วิรุณ ตั้งเจริญ.2546:49-50).

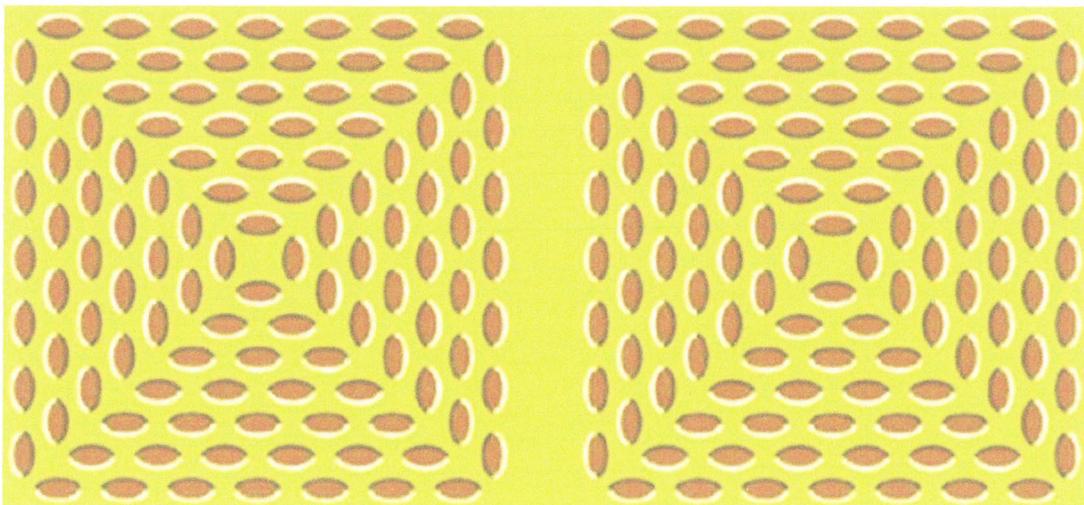
การที่เรามองเห็นภาพเดียวกัน แต่กลับเห็นภาพและตีความหมายแตกต่างกันไปทั้งที่ภาพนั้นคงที่ จึงแสดงให้เห็นว่าการรับรู้ของเราต่างหากที่เปลี่ยนแปลงไป เพราะฉะนั้นกระบวนการรับรู้ทางการเห็น และการแปรความหมายนั้น มีความสำคัญต่อการเรียนรู้ คุณค่าความงามของศิลปะ ทั้งผู้สร้างสรรค์ศิลปะและผู้ดูศิลปะต่างจะแลเห็นคุณค่าและแปรความหมายของผลงานแต่ละชิ้นออกมาไม่เหมือนกัน ซึ่งก็ขึ้น อยู่กับศักยภาพในการรับรู้ที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของประสบการณ์ทางการเห็น (Visual Experience) ของแต่ละบุคคลเป็นสำคัญ ดังตัวอย่างภาพที่สามารถตีความหมายแตกต่างกัน

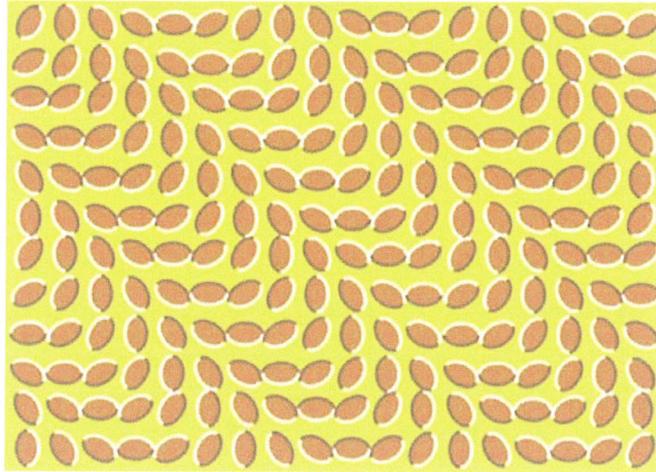
ภาพที่ 3 การรับรู้ทางศิลปะ 1

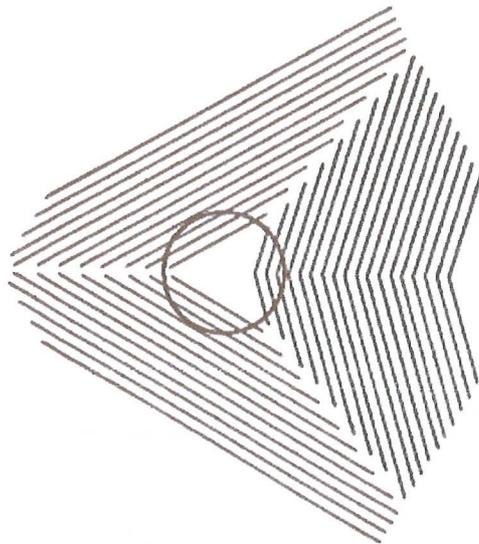
ภาพที่ 4 การรับรู้ทางศิลปะ 2

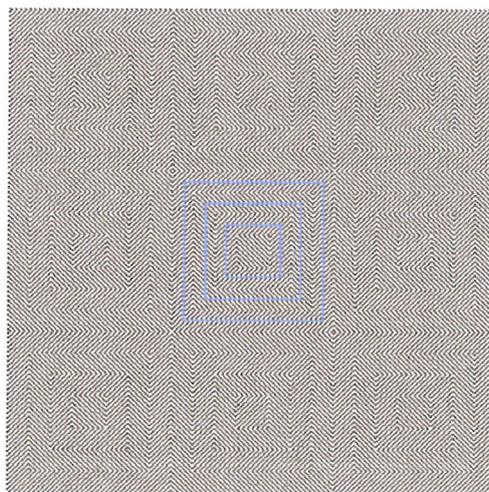
ภาพที่ 5 การรับรู้ทางศิลปะ 3

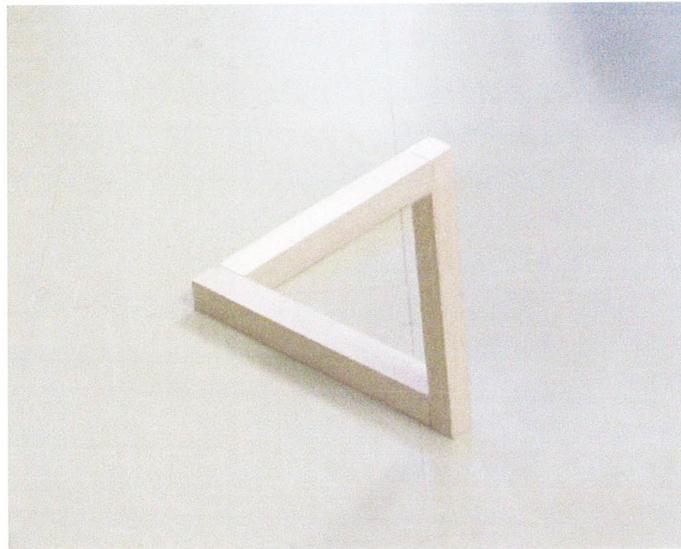
ภาพที่ 6 การรับรู้ทางศิลปะ 4

ภาพที่ 7 การรับรู้ทางศิลปะ 5

ภาพที่ 8 การรับรู้ทางศิลปะ 6

ภาพที่ 9 การรับรู้ทางศิลปะ 7

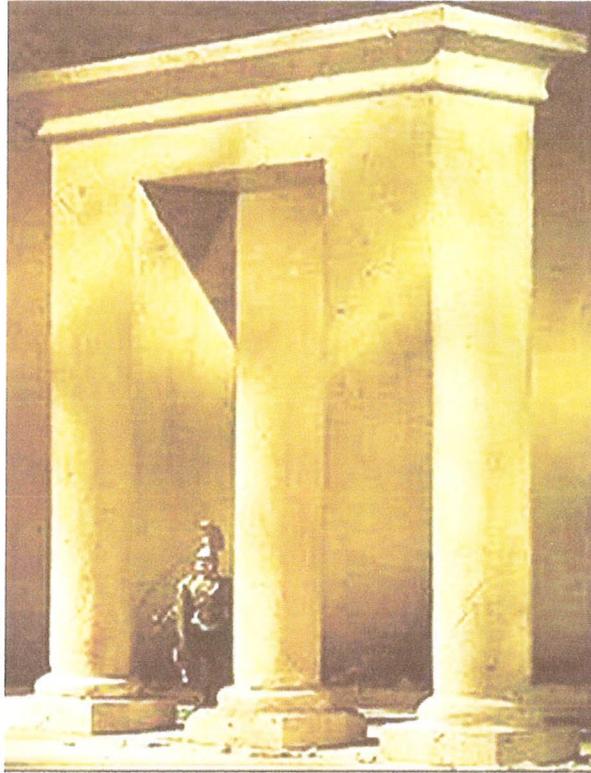
ภาพที่ 10 การรับรู้ทางศิลปะ 8

ภาพที่ 11 การรับรู้ทางศิลปะ 9

ภาพที่ 12 การรับรู้ทางศิลปะ 10

ภาพที่ 13 การรับรู้ทางศิลปะ 11

ภาพที่ 14 การรับรู้ทางศิลปะ 12

การมองเห็นแบบธรรมดาหรือแบบทั่วไปนั้น เป็นการมองเห็นหรือรับรู้ในธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่ปราศจากการสังเกตความตั้งใจ และไร้ความประสงค์ คล้ายกับปรากฏการณ์นั้นเกิดขึ้นโดยทันทีเป็นปกติวิสัย ซึ่งแตกต่างจากการรับรู้การเห็นทางศิลปะที่เป็นความสามารถที่จะเข้าใจ และกินความกว้างขวางจากภายนอกสู่ความรู้สึกภายในมากกว่า(ชวีชานนท์ คาไชยสง.2546:26).

มโน พิสุทธิรัตนานนท์ (2546 : 93, 95) กล่าวถึงหลักการรับรู้ทางทัศนศิลป์และสุนทรียะทางทัศนศิลป์ไว้ดังนี้ หลักการรับรู้ทางทัศนศิลป์ ซึ่งใช้วัสดุเป็นสื่อในการสร้างสรรค์และสื่อสารสุนทรียะรสและเน้นจำเพาะการรับรู้ทางการเห็นเป็นสำคัญ หลักการรับรู้ทางการเห็นจึงมีความสำคัญต่อการรับรู้ทางทัศนศิลป์ ตามปกติการเห็นหรือการมองเห็นของมนุษย์ต้องอาศัยปัจจัยแวดล้อมอื่นๆ เข้าช่วยที่สำคัญได้แก่แสงสว่าง มนุษย์ใช้ตาในการสัมผัสรับรู้ การรับรู้ทางประสาทส่วนนี้จะส่งผ่านข้อมูลข่าวสารทางการเห็นไปยังสมองและจิตของมนุษย์ก่อนที่มนุษย์จะแสดงอาการตอบสนองทางอารมณ์รู้สึก ทางคำพูด หรือพฤติกรรมต่อวัตถุทางการเห็นนั้นๆ กระบวนการรับรู้ทางการเห็นได้เลือกสรรสิ่งที่เห็นได้เชื่อมโยง โยงกันไปกับการแปลความหมายและตอบสนองในชั่วขณะที่เห็นนั้น การรับรู้ทางสุนทรียะต่อผลงานศิลปะ ก็จะมีการตอบสนองทางสุนทรียะ (Aesthetic Response) ซึ่งปรากฏออกมาในด้านอารมณ์รู้สึก เช่น ฟังพอใจ ประทับใจ อึ้งใจหรือสะเทือนใจ เป็นต้น การแปลความหมายและการตอบสนองอันเกิดจากการรับรู้ทางการเห็นของแต่ละคนจะแตกต่างกัน ขึ้นอยู่กับประสบการณ์ ทัศนคติ และคตินิยมของแต่ละคน สิ่งที่รับรู้ทางการเห็นจะถูกเก็บไว้ในรูปของ จินตภาพหรือภาพลักษณ์ (Image) การรับรู้ทางการเห็นที่เกี่ยวกับ ทัศนศิลป์จะมีรายละเอียดที่ซับซ้อนประณีตเกี่ยวข้องกับคุณลักษณะของศิลปะและสิ่งงานนั้นๆ โดยเฉพาะที่เป็นข้อมูลความรู้ด้านอารมณ์และความรู้สึก (Sensory Knowledge) อันเกิดจากทัศนธาตุ (ศิลปะธาตุ) และสุนทรียธาตุ ประกอบกัน...

สุนทรียะในทัศนศิลป์

1. ทัศนศิลป์ควรมีคุณสมบัติที่แท้จริงในตัวเอง ดังนี้ คือ คุณสมบัติทางกายภาพภายใน (Physical Substrates) คุณสมบัติต่อความรู้สึกทางกายภาพที่สำแดงให้เห็นได้ (Physical Appearance) และคุณสมบัติทางความหมายต่อชุมชน (Ritualistic Meaning) นอกจากนี้ยังต้องประกอบด้วยคุณสมบัติอื่นๆ อีกเช่นคุณสมบัติในการดำรงอยู่ คุณสมบัติที่ให้ความรู้สึกเพิ่มพูน คุณสมบัติที่ก่อให้เกิดความคิดเชื่อมโยง และคุณสมบัติที่มีความพร้อมสมบูรณ์ทุกด้าน

2. มูลฐานทางทัศนศิลป์ (Art Elements) ประกอบด้วย จุด เส้น สี รูปร่างรูปทรง พื้นผิว คำน้หนัก บริเวณว่าง ฯลฯ

3. หลักการของทัศนศิลป์ (Principle of Art) ได้แก่ดุลยภาพ การเน้น สัดส่วน ความกลมกลืน ความหลากหลาย ความมีเอกภาพ จังหวะ เป็นต้น

4. องค์ประกอบในทัศนศิลป์ (Composition in Visual Art) หมายถึง ฝีมือในการจัดวางเรียบเรียงทัศนธาตุ หรือปัจจัยศิลปะ อันเป็นการปรุงแต่งตามลักษณะอวัธวิสัยให้มีจุดสนใจหลัก (Point

of Interesting, Dominance) จุดสนใจรอง (Sub dominance) องค์ประกอบศิลป์ยังต้องมีรูปแบบอันเกิดจากทัศนธาตุที่เลือกสรรแล้ว มีเนื้อหา (Contents) อันเกี่ยวเนื่องด้วยรูปธรรมและนามธรรมสอดคล้องกับทัศนศิลป์แต่ละประเภท แต่ละเทคนิคหรือกระบวนการสร้างสรรค์ เช่น จิตรกรรม, ประติมากรรม ศิลปะภาพพิมพ์ เป็นต้น

5. คุณค่าทางสุนทรียะในทัศนศิลป์ ได้แก่ คุณค่าทางเรื่องราว (Content Value) คุณค่าทางการแสดงออก (Expressive Value) และคุณค่าทางรูปแบบรูปทรง (Form Value) ซึ่งเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์ขององค์ประกอบศิลป์ คุณค่าทางสุนทรียะในทัศนศิลป์แท้จริงเป็นคุณค่าที่เกิดจากการรับรู้โดยรวมในระดับผัสสะ (Sensation) และคิดเชิงโยงในระดับเพ่งพินิจ (Mind Contemplation)

นอกจากนี้ สวนศรี ศรีแพงพงษ์ (2538:86-87) ยังได้กล่าวถึงความหมายขององค์ประกอบของการรับรู้ไว้ดังนี้ การรับรู้ เป็นส่วนประกอบประการแรกของมนุษย์ จะพบว่าผู้ที่มีความคิดสร้างสรรค์สิ่งต่างๆ ได้ มักจะเป็นผู้พบมาก เห็นมาก รับรู้มาก และพยายามสังเกตจากการรับรู้ นั้น การรับรู้ที่แน่นอนโดยปกติมักจะเกิดเมื่อเราพบเห็นเรื่องต่างๆ ที่ประทับใจหรือประสบกับเหตุการณ์ต่างๆ ที่น่าสนใจ... อย่างไรก็ตาม การรับรู้ของมนุษย์แต่ละคนนั้น ย่อมแตกต่างกันไปไม่เหมือนกันบางคนมีประสาทสัมผัสดี มีความจำดีหรือบางท่านเห็นวัตถุอย่างเดียวกันแต่อยู่คนละมุมก็มองเห็นต่างกัน องค์ประกอบในการรับรู้มีหลายประการ คือ

1. รูปและพื้น การที่เรามองเห็นวัตถุ ตาเรารับรู้พร้อมๆ กันทั้งรูปและพื้นวัตถุเป็นรูปและบริเวณเป็นพื้น เมื่อเราเห็นม้าลายเราเห็นรวมๆ กัน ทั้งลายดำและลายขาวและเราไม่สามารถตอบได้ว่าม้าลายนั้น มีลายดำหรือลายขาว เมื่อเรามองลายดำเป็นรูป พื้นสีขาว เราก็เห็นลายดำ แต่เมื่อเรามองลายขาวเป็นรูป พื้นเป็นสีดำ เราก็เห็นลายขาว

2. แสงและเงา การที่เรารับรู้ได้ เพราะมีแสงสว่างบริเวณที่วัตถุตั้งอยู่ ถ้าไม่มีแสงสว่าง น้ำหนักของวัตถุก็ไม่มี ถ้าเราเห็นแสงสว่างเท่าๆ กัน ไม่มีเงา น้ำหนักของสิ่งที่มองเห็น ไม่ต่างกันก็จะไม่สามารถเห็นอะไรได้ คงเห็นเป็นหมอกไปหมด และแสงเงายังมีส่วนทำให้วัตถุเปลี่ยนแปลงไปด้วย

3. ตำแหน่งและสัดส่วน การที่เรารับรู้ได้ หรือมองเห็นได้เพราะตำแหน่งของเราและตำแหน่งของวัตถุ ถ้าเราเข้าไปใกล้วัตถุนั้น ก็มองเห็นชัด เห็นส่วนละเอียดมาก แต่ถ้าอยู่ไกลก็มองเห็นไม่ชัด และวัตถุที่อยู่ใกล้เรามักจะมีขนาดใหญ่ วัตถุที่อยู่ไกลมากมักมีขนาดเล็กเป็นสัดส่วนกัน

4. ความเคลื่อนไหว การที่เรารับรู้ได้เพราะความเคลื่อนไหวของวัตถุนั้นๆ หรือเพราะเราเคลื่อนไหวเอง ตัวอย่างเช่น ถ้ามีใครเอาผ้ามาผูกตาแล้วให้เดินรอบๆ ห้อง เราก็สามารถรู้ได้ว่าห้องนั้นกว้างยาวขนาดไหนหรือมีอะไรในห้องนั้นบ้าง

5. การสัมผัสลึบคลำ การที่เรารับรู้ได้หรือมองเห็นได้เพราะการลูบคลำสัมผัส เราอาจหลับตาแล้วมีคนเอาวัตถุมาวางบนฝ่ามือ เราก็จะรู้ว่าวัตถุนั้นมีลักษณะเป็นอย่างไรหรือดูหน้า ลูบขา เราก็ทราบว่ามีขนเนียนหรือไม่ มีขนหนาแน่นมากน้อยเพียงไร

จากทฤษฎีเกี่ยวกับการรับรู้ทางสุนทรียะของนักวิชาการดังกล่าวข้างต้น สามารถสรุปได้ว่า การรับรู้ทางสุนทรียะของมนุษย์เกิดขึ้นจากประสบการณ์ทางการมองเห็น การรับรู้ด้วยประสาทสัมผัสของมนุษย์ที่มีต่อธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และผลงานอันน่าประทับใจที่มนุษย์สามารถสัมผัสและรับรู้ได้ การรับรู้ดังกล่าวจะแตกต่างกันเล็กน้อยเพียงใดนั้นขึ้นอยู่กับประสบการณ์ในการพบเห็นและสัมผัสของแต่ละคน มนุษย์สามารถพัฒนาการรับรู้ได้ด้วยการฝึกฝนการรู้จักสังเกต สอบถามและวิเคราะห์ และเหตุนี้เองมนุษย์จึงต้องเรียนรู้องค์ประกอบพื้นฐานทางทัศนศิลป์ อาทิ การรับรู้รูปและพื้นแสงและเงา ตำแหน่งและสัดส่วน จังหวะและความเคลื่อนไหว ตลอดจนความมีเอกภาพอันเป็นส่วนประกอบที่จะทำให้มนุษย์เกิดการรับรู้ทางสุนทรียะอย่างสมบูรณ์

3. องค์ประกอบพื้นฐานในการรับรู้ทางทัศนศิลป์

3.1 ความหมายและขอบข่ายทางศิลปะ

3.1.1 ความหมายของศิลปะ

พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2525 ให้คำจำกัดความศิลปะว่า ศิลปะ เป็นภาษาสันสกฤต(ภาษาบาลีว่า สิปฺป) หมายถึง ฝีมือ ฝีมือทางการช่าง การแสดงออกมาให้เห็นปรากฏขึ้นได้อย่างงดงามน่าพิงชม และเกิดอารมณ์สะเทือนใจ

ศิลปะ พีระศรี กล่าวถึงศิลปะ ว่ามีความหมายตรงกับศัพท์ภาษาอังกฤษว่า Art ซึ่งมีความหมายว่า งานอันเป็นความภาคภูมิใจของมนุษย์ ซึ่งต้องใช้ความพยายามด้วยมือและด้วยความคิด เช่น ตัดเสื้อ สร้างเครื่องเรือน ปลูกต้นไม้ เป็นต้น อย่างนี้เป็นศิลปะมีความหมายอย่างกว้างขวาง มนุษย์ทำสิ่งให้เป็นศิลปะขึ้นก็เพื่อความพอใจ ความรู้สึกของตนเองที่มีมาแต่กำเนิด คือ รักและนิยามสิ่งงามสิ่งไพเราะ มนุษย์ย่อมตกแต่งประดับตนด้วยสิ่งที่เป็นวัตถุงามๆ ความจริงคนเราไม่ว่าคนเช่นไร ย่อมยินดีเข้าไปใกล้สิ่งที่เป็นความงาม ความไพเราะ และความรู้สึกยะแซงออกห่างจากสิ่งที่เป็นความน่าเกลียด (สุภชัย สิงห์ยะนุศย์.2546:16-17).

ปัญหาในการนิยามความหมายของคำว่าศิลปะมีมานานแล้ว นักปราชญ์ นักการศึกษา และผู้รู้รุ่นก่อนๆ ได้พยายามกำหนดความหมาย โดยใช้ความคิดและเหตุผลต่างๆ กัน เช่น โดยวิธีเปรียบเทียบระหว่างผลงานที่ยอมรับกันว่าเป็นศิลปะ หรือพยายามศึกษาถึงประวัติความเป็นมาของศิลปะในอดีตตามสภาพที่เหลืออยู่ในปัจจุบัน เปรียบเทียบกับสภาพของศิลปะปัจจุบัน เป็นต้น อย่างไรก็ตามจากความเข้าใจที่เหลือตกทอดเป็นคำนิยามต่างๆ กัน คือ

- 1) ศิลปะ คือ การเลียนแบบธรรมชาติ
- 2) ศิลปะ คือ การแสดงออกเกี่ยวกับความศรัทธาเชื่อถือของแต่ละสมัย
- 3) ศิลปะ คือ สื่อติดต่อระหว่างกันแบบหนึ่ง
- 4) ศิลปะ คือ เป็นภาษาชนิดหนึ่ง

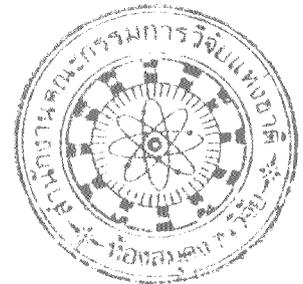
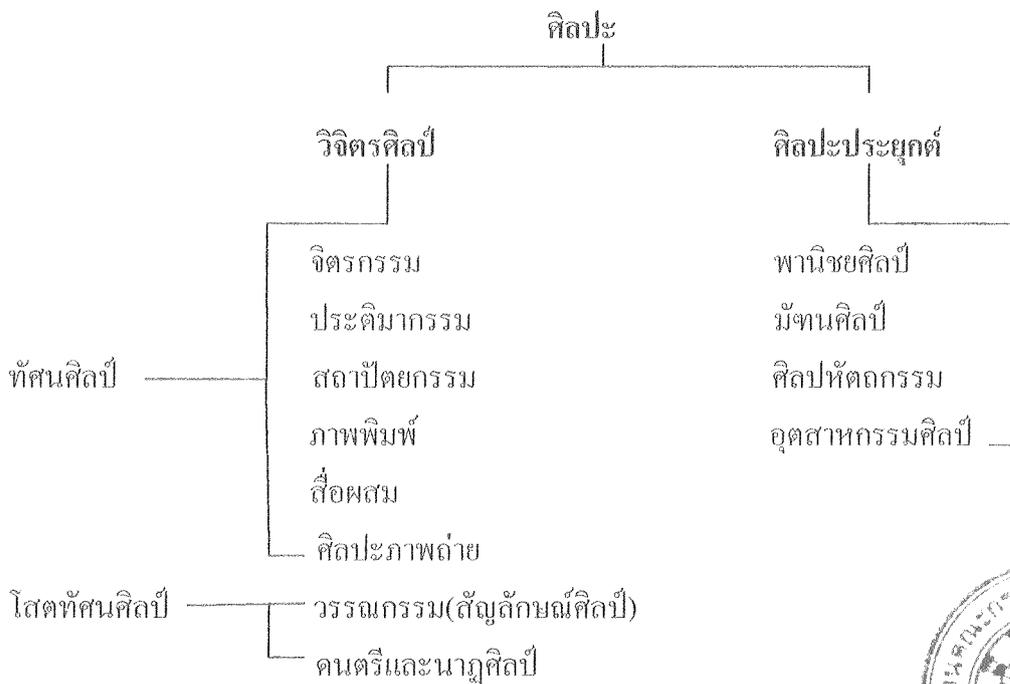
- 5) ศิลปะ คือ การแสดงออกทางบุคลิกภาพเด่นๆของศิลปิน
- 6) ศิลปะ คือ การถ่ายทอดความรู้สึกหรือแสดงความรู้สึกเป็นรูปทรง
- 7) ศิลปะ คือ การแสดงออกทางความงาม
- 8) ศิลปะ คือ การแสดงออกทางความเชื่อ
- 9) ศิลปะ คือ ความชำนาญในการลำดับประสบการณ์และถ่ายทอดจินตนาการให้เป็นวัตถุที่มีสุนทรียภาพ

10) ศิลปะ คือ การรับรู้ทางการเห็น(อารี สุทธิพันธุ์.2535:13-14).

จะเห็นได้ว่า ศิลปะเป็นคำที่มีความหมายหลากหลายที่มุ่งนิยาม ให้สอดคล้องกับจุดยืนและมุมมองของแต่ละบุคคล ศิลปะดั้งเดิมจึงมักหมายถึง งานช่างฝีมือ หรือทักษะที่เกิดจากการสร้างสรรค์ของมนุษย์ และเกิดจากภูมิปัญญา ความศรัทธา ความพากเพียร ตลอดจนมีความประณีต และวิจิตรบรรจงอีกด้วย อย่างไรก็ตาม ศิลปะในความหมายของปัจจุบันและอนาคตมีแนวโน้มที่จะมุ่งเน้นไปสู่การใช้ความคิดสร้างสรรค์มากกว่าการใช้ฝีมือ หรืออาจกล่าวได้ว่า ความคิดอยู่เหนือรูปแบบ ซึ่งความคิดจะนำไปสู่จินตนาการ โดยอาจจะใช้สื่อและเทคนิควิธีการให้สอดคล้องกับเทคโนโลยีในปัจจุบัน

3.1.2 ขอบข่ายทางศิลปะ

ศิลปะ คือ ผลงานของมนุษย์ที่เกี่ยวข้องกับความคิดสร้างสรรค์ ซึ่งนอกจากจะหมายถึงเรื่องของภาพวาด ภาพเขียน ภาพพิมพ์ รูปปั้น รูปแกะสลักแล้ว มักจะหมายความรวมถึงผลงานของมนุษย์ ซึ่งแสดงความงามและความซาบซึ้งในลักษณะอื่นๆ เช่น วาทยศิลป์ ศิลปะการปกครอง ศิลปะการครองเรือน ตลอดจนผลงานที่เกี่ยวข้องกับงานช่าง งานประดิษฐ์ งานเครื่องปั้นดินเผา ฯลฯ ศิลปะสามารถแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะใหญ่ๆ คือ วิจิตรศิลป์ และศิลปะประยุกต์(รัชชานนท์ ตาโรตง. 2546:21).

แผนภูมิที่ 1 การแบ่งสาขาและประเภทศิลปะ

1) จิตรศิลป์

จิตรศิลป์ คือ งานศิลปะที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อความงาม ความพอใจมากกว่าประโยชน์ใช้สอย เราอาจเรียกศิลปะสาขานี้ว่า ศิลปะบริสุทธิ์ (pure art) เพราะศิลปินจะสร้างสรรค์งานขึ้นมาด้วยความพอใจ ความบริสุทธิ์ใจ มิได้หวังผลตอบแทนใดๆ หรืออาจเพื่อใช้ประโยชน์บ้าง แต่ก็เน้นความละเอียดลออในการสร้างสรรค์ให้วิจิตรพิสดารทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวายความจำเริญแก่ประโยชน์ใช้สอย จึงอาจเรียกศิลปะสาขานี้ว่า ประณีตศิลป์

2) ศิลปะประยุกต์

ศิลปะประยุกต์เป็นศิลปะที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อประโยชน์ใช้สอย เพื่อตอบสนองความต้องการทางร่างกายเป็นอันดับแรก และคำนึงถึงความงามเป็นอันดับรอง(ฉัตรชัย อรรถปัทมย์. 2550:10-21).

3.2 ความหมายและองค์ประกอบหลักของศิลปะ

3.2.1 ความหมายขององค์ประกอบหลักของศิลปะ

สุนทรียภาพทางทัศนศิลป์ เป็นการรับรู้คุณค่าของความงาม ความประณีตและเรื่องราวต่างๆ จากการมองเห็นโดยตรง คุณค่าที่รับรู้ คือ รูปทรง และเรื่องราวที่เกิดจากส่วนประกอบทางทัศนศิลป์ (Elements of Art) ได้แก่ เส้น สี แสงเงา พื้นผิว ความกลมกลืน ฯลฯ ซึ่งเป็นส่วนประกอบของความงามทัศนศิลป์นั่นเอง การที่มนุษย์เกิดความรู้สึกซาบซึ้ง หรือรับรู้คุณค่าของสิ่งที่ยาม ความ

ประณีต และเรื่องราวต่างๆ ถือได้รับสุนทรียภาพของสิ่งนั้นแล้วศิลปะทัศนศิลป์เป็นสิ่งที่สร้างสรรค์ขึ้น เพื่อให้สัมผัสรับรู้ทางสายตาเป็นหลัก ดังนั้นศิลปินผู้สร้างผลงานจึงมีจุดมุ่งหมายในการถ่ายทอดอารมณ์ ความรู้สึก และแนวความคิดสร้างสรรค์ไปสู่ผู้ดูด้วยการแสดงออกของรูปทรง เรื่องราว ที่สามารถชักจูงให้ผู้ดูมีความรู้สึกนึกคิดคล้ายศิลปิน การถ่ายทอดของศิลปินจะสร้างจินตนาการที่ได้จากธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม แล้วนำมาเปิดเผยเป็นสื่อในผลงานแทนความหมายที่แฝงสิ่งแวดล้อม ด้วยเหตุผลที่ว่า การแสดงออกบางครั้งให้ความรู้สึก เย็นชา แปลกตา น่าทึ่ง น่ากลัว เกือบขง และสมหวัง ตามเหตุผลนั้นๆ แต่ผลงานชิ้นไหนมีเหตุผล มีเป้าหมายที่ในสังคมนั้นยอมรับ กล่าวได้ว่าผลงานชิ้นนั้นมีสุนทรียภาพทางทัศนศิลป์ (มัย ตะดิยะ .2547 : 82)

ศุภชัย สิงห์ยะบุศย์.(2546 : 90). ได้กล่าวถึง องค์ประกอบหลักของศิลปะหรือส่วนประกอบทางทัศนศิลป์ (Elements of Art) หมายถึง ส่วนประกอบที่ทำให้เกิดการมองเห็นทัศนศิลป์ ด้วยประเด็นความหมายและคำจำกัดความดังกล่าว จึงมีนักวิชาการหรือศิลปินใช้คำเรียกนัยยะความหมายเดียว กันนี้แตกต่างกันออกไป เช่น บางท่านอาจเรียก องค์ประกอบทัศนศิลป์ ว่า ทัศนธาตุ (Visual Elements) ซึ่งหมายถึง ธาตุ ที่ทำให้เกิดการมองเห็นนั่นเอง ในขณะที่บางท่านอาจเรียกสั้นๆว่า องค์ประกอบศิลป์ หรือ องค์ประกอบศิลปะ ซึ่งในส่วนหลังนั้นผู้ที่ใช้คำนี้ได้ใช้โดยพื้นฐานที่เชื่อว่า ผู้ฟังหรือผู้อ่านจะเข้าใจคำว่า ศิลปะ ในกรอบของ ทัศนศิลป์ ซึ่งที่จริงแล้ว คำว่า ศิลปะ นั้นมีขอบข่ายรวมไปถึงวรรณกรรม ดนตรี นาฏศิลป์ เป็นต้น

ดังนั้นสรุปได้ว่าความหมายขององค์ประกอบหลักของศิลปะ หมายถึง องค์ประกอบศิลปะ หรือ ส่วนประกอบที่ทำให้เกิดการมองเห็นทัศนศิลป์ (Elements of Art) คุณค่าที่รับรู้ได้ คือ จุด เส้น สี แสงเงา พื้นผิว ฯลฯ ซึ่งเป็นส่วนประกอบของความงามทัศนศิลป์นั่นเอง

3.2.2 ส่วนประกอบทางทัศนศิลป์ (Elements of Art)

หลูด นิ่มเสมอ (2531) กล่าวถึงส่วนประกอบของการเห็นหรือส่วนประกอบทางทัศนศิลป์ (Elements of Art) เกี่ยวข้องกับการรับรู้เชิงสุนทรีย์ ความเกี่ยวข้องกับธาตุดังกล่าวจะมีอยู่ตลอดเวลา ดังนั้นถ้าเราจะเรียนรู้ทางด้านสุนทรีย์นี้ ต้องจัดลำดับส่วนประกอบของการเห็น โดยเริ่มจากส่วนที่เป็นพื้นฐานที่สุดจะได้ 7 ส่วน คือ

1. จุด(Point) เป็นทัศนธาตุเบื้องต้นที่สุดของการเห็น มีมิติเป็นศูนย์ ไม่มีความกว้าง ความยาว หรือความลึก ไม่สามารถแบ่งออกได้อีก เป็นสิ่งที่เล็กที่สุดในการสร้างรูปทรง และสร้างพลังเคลื่อนไหวของที่วางขึ้นในภาพได้ เมื่ออยู่ในที่ว่างจะก่อปฏิกิริยาต่อที่ว่างเมื่อนำมาเรียงต่อกันจะกลายเป็นเส้น ถ้าจัดรวมกลุ่มกันจะกลายเป็นรูปร่างหรือนำหนักทำให้ปริมาตรแก่รูปทรงจากจุดหนึ่งถึงจุดหนึ่งมีเส้นที่มองไม่เห็นด้วยตา แต่เห็นด้วยจินตนาการปรากฏอยู่เรียนกว่าเส้น โครงสร้าง

2. เส้น (Line) เส้นเป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่สุด ของโครงสร้างทางศิลปะ เป็นแกนของทัศนศิลป์ทุกๆ แขนง เส้นเกิดจากจุดที่ต่อกันในทางยาว เส้นขั้นต้นที่เป็นพื้นฐานจริงๆ มี 2 ลักษณะ คือ

เส้นตรง กับเส้นโค้ง เส้นต่างๆ ล้วนประกอบขึ้นจากเส้นตรง และเส้นโค้ง และเส้นยังมีหน้าที่เป็นขอบเขตของที่ว่า ขอบเขตของสิ่งของ ขอบเขตของรูปทรง ขอบเขตของน้ำหนัก และขอบเขตของสี เป็นต้น

3. น้ำหนัก (Tone) เป็นค่าของความอ่อนแก่ของบริเวณที่ถูกแสงสว่าง และเป็นบริเวณที่เป็นเงาของวัตถุ หรือการระบายสีที่เป็นน้ำหนักอ่อน แก่ของสีหนึ่ง หรือหลายสี หรือบริเวณที่มีสีขาว สีเทา สีดำ ในความเข้มระดับต่างๆ ในงานชิ้นหนึ่ง น้ำหนักที่ใช้ตามแสงเงาในธรรมชาติจะทำให้เกิดปริมาตรรูปทรง

4. สี (Colour) เป็นปรากฏการณ์ทางธรรมชาติที่นำมหัศจรรย์ สีมี่ อยู่ในแสงแดด เป็นคลื่นแสงชนิดหนึ่ง จะปรากฏให้เห็นเมื่อคลื่นแสงผ่านละอองน้ำในอากาศและเกิดการหักเหเป็นสีรุ้งออกมา สี่รุ้งที่เห็นอยู่ในท้องฟ้ามี 7 สี คือ ม่วง ม่วงน้ำเงิน น้ำเงิน เขียว เหลือง ส้ม และแดง

สีมีอยู่ 2 ชนิด คือสีที่เป็นแสง (Spectrum) ได้แก่สีที่เกิดจากการหักเหของแสง กับสีที่เป็นวัตถุ (Pigment) ได้แก่สีที่อยู่ในวัตถุธรรมชาติทั่วไป เช่น พืช สัตว์ แร่ธาตุ

สีเป็นทัศนธาตุที่สำคัญที่สุดในงานจิตรกรรม นอกจากมีคุณลักษณะของทัศนธาตุอื่นๆ อยู่ครบถ้วนแล้ว ยังมีลักษณะพิเศษเพิ่มขึ้นอีก 3 ประการ

1) ความเป็นสี (Hue) หมายถึงว่า เป็นสีอะไร เช่น แดง เหลือง เขียว ฯลฯ ตามวงสีธรรมชาติ

2) น้ำหนักของสี (Value) หมายถึงความสว่าง หรือความมืดของสี ถ้าเราผสมสีขาวเข้าไปในสีหนึ่ง สีนั้นจะสว่างขึ้น หรือมีน้ำหนักอ่อนลง และถ้าเราเพิ่มสีขาวเข้าไปทีละน้อยตามลำดับ เราจะได้ค่าของสี หรือน้ำหนักของสีที่เรียงลำดับจากแก่ที่สุด ไปอ่อนที่สุด

3) ความจัดของสี (Intensity) หมายถึงความสดหรือความบริสุทธิ์ของสีสีหนึ่ง สีที่ถูกผสมด้วยสีค่าจะหม่นลง ความจัดหรือความบริสุทธิ์จะลดลง ความจัดของสีจะเรียงลำดับจากจัดที่สุด ไปจนหม่นที่สุด ได้หลายระดับ

5. ลักษณะผิว (Texture) หมายถึง ลักษณะของพื้นผิวของสิ่งของในบริเวณต่างๆ ที่เมื่อสัมผัสจับต้อง หรือเมื่อเห็นแล้วจะรู้สึกได้ว่า หยาบ ละเอียดย่น มัน ค้าน ขรุขระ เป็นเส้น เป็นจุด เป็นกำมะหยี่ ฯลฯ ลักษณะผิวมี 2 ชนิด คือ

5.1 ลักษณะผิวที่เราจับต้องได้ เช่นกระดาษทราย ผิวส้ม แก้ว ฯลฯ

5.2 ลักษณะผิวที่ทำเลียนขึ้น เมื่อมองดูแล้วจะรู้สึกว่าหยาบ ละเอียดย่น แต่เมื่อสัมผัสจริงจะเป็นผิวเรียบ เช่น วัสดุสังเคราะห์ที่ทำเป็นลายไม้ ลายหิน หรือการใช้รอยฟูกันในจิตรกรรมบางชิ้น

6. รูปร่าง (Shape) และรูปทรง (Form) รูปร่าง และรูปทรงเป็นรูปธรรมทางศิลปะที่สื่อความหมายจากศิลปิน ไปสู่ผู้ดู โดยทั่วไปคำทั้งสองจะใช้แทนกันได้เพราะมีความใกล้เคียงกันแต่ในทางทัศนศิลป์จะมีความแตกต่างกันดังนี้

6.1 รูปปร่าง คือเนื้อที่ของรูปปร่าง สี เส้น แสง และเงา หรือเนื้อที่ขององค์ประกอบทางศิลปะ ทั้งสามนี้รวมกัน รูปปร่างจึงเป็นภาพสองมิติที่หมายถึงเนื้อที่ภายในเส้นขอบเขต เช่น ลากเส้นเป็นรูปวงกลม เนื้อที่ภายในวงกลมนั้นคือรูปปร่าง ซึ่งเป็นรูปภายนอกของสิ่งที่มีลักษณะ 2 มิติ หรือ 3 มิติ เช่น แผ่นกลมกับลูกกลมจะมีรูปปร่างเป็นวงกลมเหมือนกัน แต่มีรูปทรงต่างกันเพราะ โครงสร้างต่างกัน รูปปร่างแสดงเนื้อที่ของผิวที่เป็นระนาบมากกว่าจะเป็นปริมาตรหรือมวล

6.2 รูปทรง คือ โครงสร้างทางรูปของงานศิลปะรวมทั้งรูปภายในและรูปภายนอกเป็น โครงสร้างที่ก่อรูปภายในและรูปภายนอก เป็น โครงสร้างที่ก่อรูปขึ้นด้วยหน่วยเพียงหน่วยเดียวหรือ หลายหน่วย รวมตัวกันขึ้นมีความหมายเน้นทับ เป็น 3 มิติ ไม่ว่าจะเป็นวัตถุจริงอย่างประติมากรรม หรือเห็นเป็นจริงอย่างงานจิตรกรรม รูปทรงจะมี โครงสร้าง มีความหมาย และเอกภาพในตัวเอง รูปปร่าง และรูปทรงทางทัศนศิลป์อาจแบ่งออกได้เป็น 3 ประเภท คือ รูปทรงเรขาคณิต (Geometric form) รูปทรงอินทรีย์รูป (Organic form) รูปทรงอิสระ (Free form)

7. ที่ว่าง (Space) คือส่วนที่ถูกกำหนดด้วยเส้นให้มีรูปปร่างดีขึ้น มีบทบาทในการสร้างและเสริมรูปทรงไม่น้อยกว่าทัศนธาตุทั้งหลาย พจนานุกรมของมหาวิทยาลัยออกฟอร์ด (Oxford University Dictionary) ให้คำจำกัดความของที่ว่างไว้ 3 ประการคือ ประการแรก เป็นที่ว่างภายในขอบเขตที่กำหนดให้ เช่น ที่ว่างภายในห้องที่มีฝาล้อมรอบ ประการที่สอง เป็นที่ว่างที่เป็นระยะวัดได้จากมวลหนึ่งไปยังมวลหนึ่ง ประการสุดท้าย เป็นการชี้แสดงเวลาหรือระยะเวลาที่ทำหรือเปลี่ยนแปลงไป ชลุด นิมเสมอ ได้ให้คำจำกัดความไว้ในทฤษฎีแห่งองค์ประกอบศิลป์ว่า ความหมายของ ที่ว่าง คือ ปริมาตรของรูปทรงที่กินระวางเนื้อที่อยู่อากาศที่โอบล้อมรูปทรง ระยะห่างระหว่างรูปทรง (ช่องไฟ) ปริมาตรของที่ว่างที่จำกัดด้วยขอบเขต แผ่นภาพ 2 มิติที่ศิลปินใช้เขียนภาพ

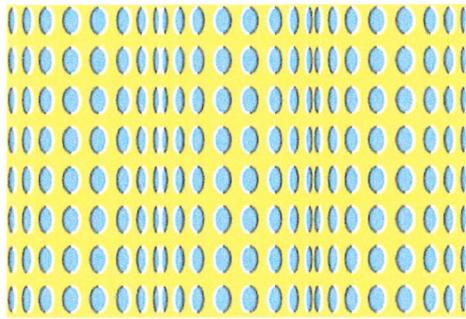
ฉัตรชัย อรรถปักษ์ (2550 : 23). ได้กล่าวถึง ส่วนประกอบทางทัศนศิลป์ (Elements of Art) ว่า ในการศึกษาศิลปะให้เข้าใจและสามารถนำไปใช้ได้สิ้น จำเป็นต้องศึกษาถึงองค์ประกอบที่เป็นพื้นฐานในการสร้างงานศิลปะเสียก่อน จึงจะสามารถแยกประเภทขององค์ประกอบได้อย่างถูกต้อง ความรู้เหล่านี้ เป็นความรู้พื้นฐานในการศึกษาถึงหลักการจัดองค์ประกอบศิลปะและการนำไปประยุกต์ในงานขั้นต่อไป องค์ประกอบที่เป็นพื้นฐานในการสร้างสรรค์งานศิลปะประกอบด้วย จุด , เส้น , รูปปร่าง – รูปทรง มวล, พื้นผิว, สัดส่วน, สี, น้ำหนัก , แสง-เงา และที่ว่าง

ดังนั้นสรุปได้ว่า ส่วนประกอบทางทัศนศิลป์ (Elements of Art) ประกอบด้วย

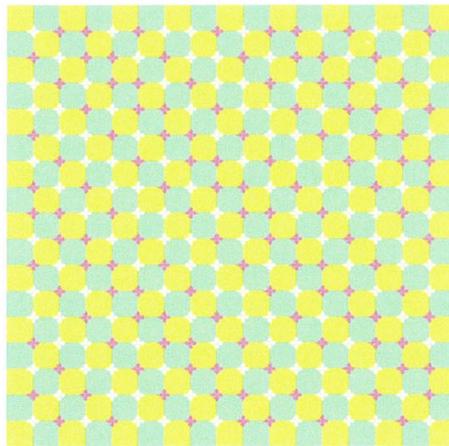
1. จุด (Point)

จุด (point) คือ รอยหรือแต้มที่มีลักษณะกลมๆปรากฏที่ผิวพื้น จุดเพียง 1 บนที่ว่างจะทำให้สมองของผู้ดูแสวงหาความหมายของมัน หากมีจุด 2 จุดจะทำให้ผู้ดูนึกถึงเส้น หากมีจุด 3 จุดจะทำให้ผู้ดูนึกถึงรูปสามเหลี่ยม และหากนำจุดหลายๆจุดมาเรียงต่อกันเป็นกลุ่มจะเกิดการลวงตาของรูปทรง ทำให้ผู้ดูมองเห็นภาพต่างๆตามที่จิตใจของเขานึกคิด ซึ่งเป็นไปตามทฤษฎีเกสตัลต์ ที่มักซ์ เวิร์ทไฮ

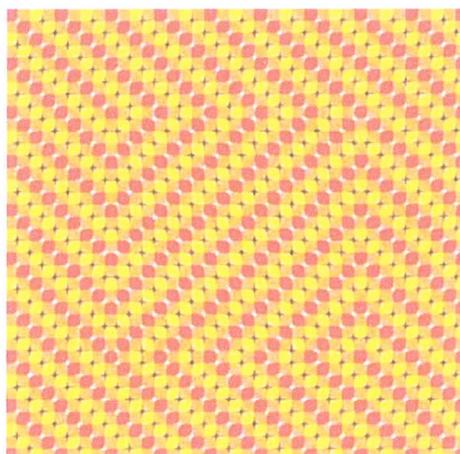
เมอร์(ค.ศ.1880-1943)คุร์ท คอฟฟีคา (ค.ศ.1887-1941) และวอล์ฟกัง เดอเลอร์(ค.ศ.1887-1967) นักจิตวิทยาชาวเยอรมัน เป็นผู้ตั้งขึ้น โดยมีหลักการว่า ส่วนย่อยต่างๆจะมีความหมายก็เมื่อรวมกันเข้าเป็นส่วนรวม และประสบการณ์ทั้งหมด รวมทั้งประสบการณ์ทางด้านสุนทรียภาพจะสัมพันธ์กับโครงสร้างมูลฐานอย่างไม่อาจแบ่งแยกออกจากกันได้(จารุพรรณ ทรัพย์ปรุง.2548:25-26).

ภาพที่ 15 ภาพจุดหลายจุดมาเรียงต่อกันเป็นกลุ่มจะเกิดการลวงตา

ภาพที่ 16 ภาพจุดหลายจุดมาเรียงต่อกันเป็นกลุ่มจะเกิดการลวงตา

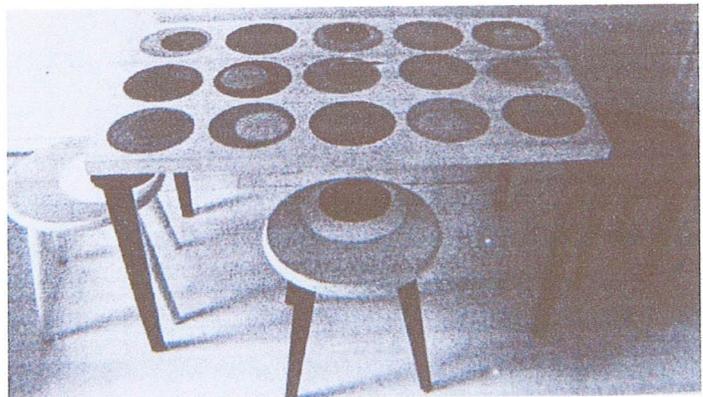

ภาพที่ 17 ภาพจุดหลายจุดมาเรียงต่อกันเป็นกลุ่มจะเกิดการลวงตา

เราสามารถพบเห็นจุดได้โดยทั่วไปในธรรมชาติ เช่น ดวงดาวบนท้องฟ้า บนส่วนต่างๆของ ผีเสื้อและสัตว์ บนก้อนหิน พื้นดิน ฯลฯ จุดจัดเป็นองค์ประกอบที่เป็นพื้นฐานขององค์ประกอบอื่น เช่น จุดทำให้เกิดเส้น รูปร่าง รูปทรง ค่าความอ่อนแก่ แสงเงา เป็นต้น

ภาพที่ 18 ภาพลักษณะของจุดที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ
(ที่มา : ฉัตรชัย อรรถปักษ์.2550:23).

ภาพที่ 19 ภาพตัวอย่างการใช้จุดในการออกแบบ
(ที่มา : จารุพรรณ ททรัพย์รุ่ง.2548:26).

2. เส้น (Line)

เส้น(line)คือ รอยขีดที่เกิดขึ้นจากการเรียงต่อกันของจุด ทิศทางและน้ำหนักของเส้นจะทำให้เส้นมีผลกระทบทางด้านจิตวิทยาที่แตกต่างกันออกไป เส้นจะสื่อสารถึงอารมณ์และภาวะของจิตผ่านลักษณะและทิศทางของตัวเอง การแปรผันในความหมายของเส้นจะขึ้นอยู่กับประสบการณ์ของตัวเราเองเกี่ยวกับเส้นและทิศทางของเส้น

ภาพที่ 20 ภาพตัวอย่างการเส้น
(ที่มา :ศุภชัย ตึงห์ยะนุศย์.2546:93).

เส้นจำแนกได้เป็น 2 ประเภท คือ เส้นตรง และเส้นโค้ง โดยปกติเส้นจะให้ความรู้สึกแก่ผู้ดู
ดังนี้

แผนภูมิที่ 2 การแบ่งประเภทของเส้น

2.1 เส้นตรง

เส้นตรงจำแนกได้เป็น 3 ประเภท คือ เส้นตรงแนวนอน แนวราบหรือแนวระดับ เส้นตรงแนว
ขึ้น แนวตั้งหรือแนวค้ำ และเส้นตรงเฉียงหรือเส้นทแยง ซึ่งเส้นตรงแต่ละประเภทจะให้ความรู้สึก
ดังนี้

2.1.1 เส้นตรงแนวนอน แนวราบหรือแนวระดับ จะให้ความรู้สึกสงบ นิ่ง เนิบ ราบรื่น เว้งว้าง

2.1.2 เส้นตรงแนวตั้ง จะให้ความรู้สึกสูงส่ง สง่างาม งามอาจ มั่นคง แข็งแรง

2.1.3 เส้นตรงแนวเฉียงหรือเส้นทแยง จะให้ความรู้สึกเคลื่อนไหว ไม่คงที่ เอนเอียงไม่แน่นอน
 ในกรณีที่ใช้เส้นเฉียงไปเฉียงมาติดกันแบบสลับฟันปลา เรียกว่า เส้นซิกแซก จะให้ความรู้สึกเคลื่อนไหวหรือเปลี่ยนแปลงทางอย่างรวดเร็ว ชวนให้นึกถึงพลังไฟฟ้า ฟิวส์ ตันเต้น อันตราย ไม่เป็นระเบียบ

2.2 เส้นโค้ง

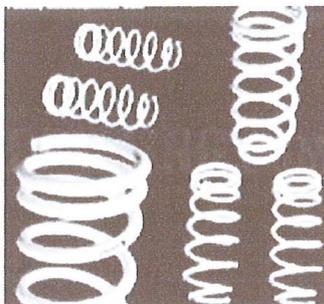
เส้นโค้งจำแนกได้เป็น 7 ประเภท คือ เส้นโค้งวงแคบเล็ก เส้นโค้งวงกว้างตื้น เส้นโค้งบิด เส้นโค้งเกลียว เส้นโค้งเวียนกันหอย เส้นโค้งวงกลม และเส้นโค้งวงรี ซึ่งเส้นโค้งแต่ละประเภทจะให้ความรู้สึกดังนี้

2.2.1 เส้นโค้งวงแคบเล็ก จะให้ความรู้สึกงุนงง ปั่นป่วน บ้าคลั่ง เหมือนตกอยู่ในคลื่นลมรุนแรงยามทะเลมีพายุ

2.2.2 เส้นโค้งวงกว้างตื้น จะให้ความรู้สึกสบาย ปลอดภัย คุ้นเคย ผ่อนคลาย

2.2.3 เส้นโค้งบิด เป็นเส้นโค้งที่มีวงโค้งบิดไปบิดมา จะให้ความรู้สึกเคลื่อนไหว ไม่หยุดนิ่ง

2.2.4 เส้นโค้งเกลียว เป็นเส้นโค้งมีรูปร่างเหมือนขดลวดสปริง จะให้ความรู้สึกเคลื่อนไหว หมุนเวียน งุนงง

ภาพที่ 21 ภาพตัวอย่างการเส้น

1.2.5 เส้นโค้งเวียนกันหอย เป็นเส้นโค้งหมุนวนรอบจุดศูนย์กลางมีรูปร่างเหมือนกันหอย จะให้ความรู้สึกเคลื่อนไหว หมุนวน

ภาพที่ 22 ภาพตัวอย่างการเส้น

2.2.6 เส้นโค้งวงกลม เป็นเส้นโค้งปิดรูปวงกลม จะให้ความรู้สึกอ่อนโยน นุ่มนวล

2.2.7 เส้นโค้งวงรี เป็นเส้นโค้งปิดรูปวงรี จะให้ความรู้สึกอ่อนโยน นุ่มนวล

(จารุพรรณ ทรัพย์ปรุง.2548:26-37).

2.3 รูปแบบของเส้น

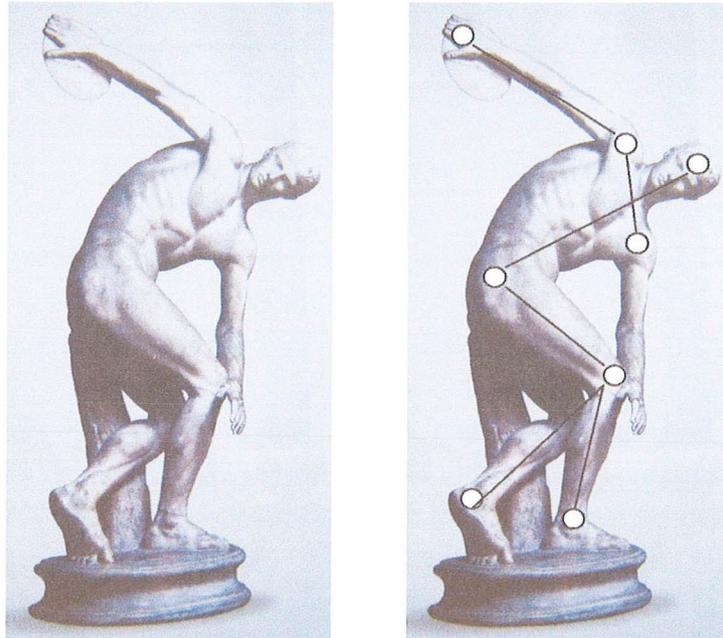
หากพิจารณารูปแบบของเส้นที่ปรากฏอยู่ในสิ่งต่างๆรอบตัวหรือผลงานสร้างสรรค์ต่างๆ เส้นสามารถแบ่งได้เป็น 4 แบบ คือ

2.3.1 เส้นที่เกิดขึ้นจริง คือ เส้นที่ถูกสร้างขึ้นด้วยการขีดเขียนบนพื้นระนาบ

ภาพที่ 23 ภาพตัวอย่างการเส้น

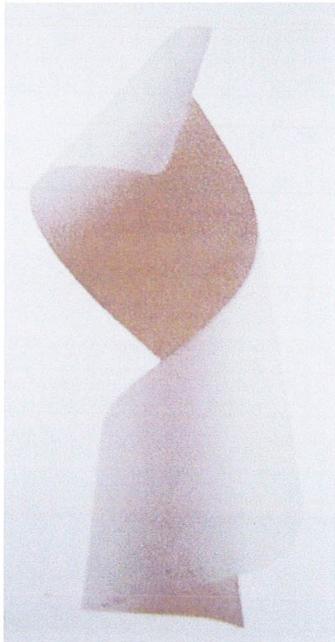
2.3.2 เส้นเชิงนัย คือ เส้นที่เกิดจากการลากเส้นโยงในความคิด ความรู้สึก และจินตนาการ

ภาพที่ 24 ภาพตัวอย่างการเส้น

(ที่มา :ศุภชัย สิงห์ยะบุญ.2546:93)

2.3.3 เส้นที่เกิดจากขอบ คือเส้นที่เป็นส่วนขอบรอบนอกของวัตถุหรือที่ว่าง

ภาพที่ 21 ภาพเส้นที่เกิดจากขอบ
 โคมไฟ ค.ศ.1919 ของ แมน เรย์
 อะลูมิเนียมระบายสี 152.5 x 63.5 ซม.
 (ที่มา :จิระพัฒน์ พิตรปรีชา.2545:108).

ในทุกรูปทรงรอบตัวเราทั้งผลงานศิลปะ ไม่ว่าจะเป็ผลงานที่มีลักษณะ 3 มิติ เช่น ประติมากรรม สถาปัตยกรรม สื่อผสม หรืองานที่มีลักษณะ 2 มิติ เช่น จิตรกรรม ภาพพิมพ์ หรือ ผลงานการออกแบบต่างงั้น ย่อมมีเส้นแสดงขอบเขตของรูปทรงและที่ว่างเสมอ

2.3.4 เส้นสมมติ คือ เส้นที่เกิดจากความรู้สึกหรือจินตนาการเมื่อ ได้เห็นภาพแล้วเกิดความคิด เชื่อมโยงเป็นเส้นสมมติแต่ความจริงไม่มีเส้น (ฉัตรชัย อรรถปักษ์.2550:28-31).

3. รูปร่าง-รูปทรง

3.1 รูปร่าง (Shape)

3.1.1 ความหมายของรูปร่าง (Shape)

กุลนิตา เหลืองจำเริญ.(2553:40) กล่าวว่า รูปร่าง หมายถึง ส่วนที่มีพื้นที่ มีเส้นขอบ ที่แยกเป็นตัวพื้นที่ มีคุณค่า (Value) สี (Colour) ผิว(Texture) แตกต่างจากสิ่งแวดล้อมข้างเคียงอย่าง ชัดเจน มีลักษณะเนื้อหาภายในหรือเนื้อที่ภายนอกที่แยกออกมาจากขอบเขต ลากออกมาบรรจบกันที่ เป็นสองมิติ คือ ด้านกว้าง ยาว สูง

ฉัตรชัย อรรถปักษ์.(2550:39) กล่าวว่า รูปร่าง หมายถึง

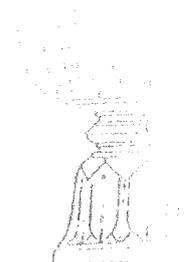
1) การนำเส้นมาประกอบกันให้เกิดความกว้างและความยาว ไม่มีความหนาหรือลึก มีลักษณะสองมิติ

2) รูปแบบที่เป็นสองมิติ แสดงพื้นที่ผิวเป็นระนาบแบน ไม่แสดงความเป็นปริมาตร

3.1.2 ประเภทของรูปร่างในทางศิลปะ แบ่งได้เป็น 3 ประเภท คือ

1) รูปร่างธรรมชาติ (natural Shape) หมายถึง รูปร่างที่ถ่ายทอดแบบมาจากธรรมชาติเช่น คน สัตว์ พืช ก้อนหิน ก้อนเมฆ ฯลฯ หรืออาจเรียกว่า รูปร่างที่เกิดจากสิ่งมีชีวิต (Organic)

2)รูปร่างเรขาคณิต (Geometric Shape) หมายถึง รูปร่างที่มนุษย์สร้างขึ้น มีโครงสร้างแน่นอน ได้แก่ รูปร่างสามเหลี่ยม สี่เหลี่ยม วงกลม ฯลฯ

ภาพที่ 22 ภาพรูปร่างของพานที่มนุษย์สร้างขึ้น

3)รูปร่างนามธรรม (Abstract Shape) หมายถึง รูปร่างที่ถูกเปลี่ยนแปลงให้วางขึ้นหรือตัดทอนไม่ตรงกับความเป็นจริง อาจขยาย ลด ตัดทอน ดัดแปลง แต่ยังคงจำเนื้อหาได้ เช่น

3.1.3 รูปร่างบวก และรูปร่างลบ (Positive & Negative Shape)

1) รูปร่างบวก หมายถึง รูปร่างที่เกิดจากการล้อมรอบด้วยเส้น หรือเกิดจากส่วนประกอบสำคัญของศิลปะ ได้แก่ สี ระบายของน้ำหนัก พื้นผิว ฯลฯ มี 2 มิติ ปรากฏอยู่บนพื้นว่างเปล่า หรือพื้น

2) รูปร่างลบ หมายถึง บริเวณพื้น (Ground) หรือเนื้อที่ว่างเปล่าที่ถูกแทนที่ หรือรองรับรูปร่าง บริเวณเนื้อที่ส่วนที่เหลือจากรูปร่างอื่น

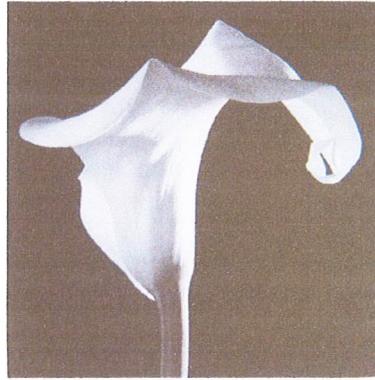
รูปร่างบวกและรูปร่างลบอาจเกิดขึ้นได้พร้อมๆกันในงานทัศนศิลป์ และสลับเปลี่ยนได้และได้ทั้งสองนัย เป็นทั้งรูปร่างบวกและรูปร่างลบ

3.1.4 รูปร่างไม่แสดงเนื้อหา (Non-objective Shape)

รูปร่างไม่แสดงเนื้อหา หรือรูปร่างอิสระ หมายถึง รูปร่างที่เกิดขึ้นโดยไม่จำเป็นต้องอ้างอิงธรรมชาติ อาจเกิดขึ้นด้วยความบังเอิญ มีรูปร่างแปลก พิศภ อันเกิดจากการสร้างสรรค์ให้มีรูปแบบใหม่

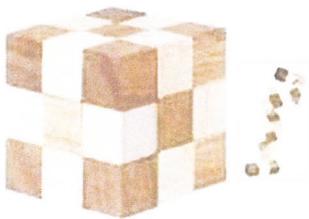
3.2 รูปทรง(Form) แบ่งออกเป็น 3 ประเภท คือ

3.2.1 รูปทรงจากสิ่งมีชีวิต (Organic Form) หมายถึง รูปทรงที่เกิดจากธรรมชาติ ได้แก่ คน พืช สัตว์ ฯลฯ มีลักษณะ 3 มิติ ให้ความรู้สึกมีชีวิตชีวา

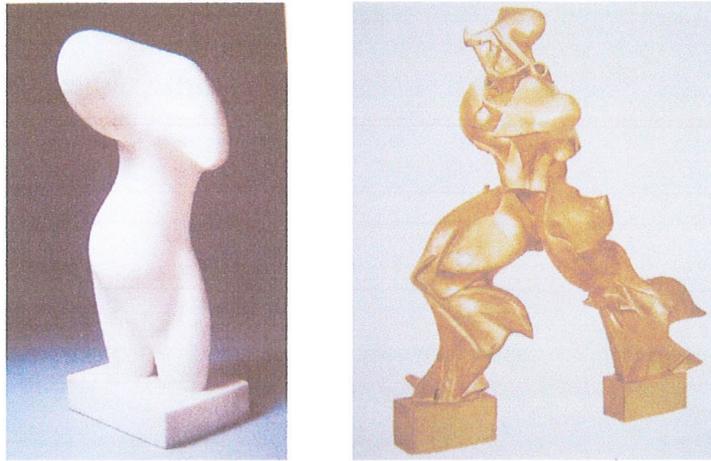
ภาพที่ 23 ภาพรูปทรงจากสิ่งมีชีวิต

3.2.2 รูปทรงเรขาคณิต (Geometric Form) หมายถึง รูปทรงที่มนุษย์สร้างขึ้น เช่น สี่เหลี่ยมลูกบาศก์ พีระมิด ทรงกระบอก กรวย ฯลฯ

ภาพที่ 24 ภาพรูปทรงเรขาคณิต

3.2.3 รูปทรงอิสระ (Free Form) หมายถึง รูปทรงที่เกิดขึ้นเองอย่างอิสระ "ไม่มีโครงสร้างแน่นอน" เช่น รูปทรงของก้อนเมฆ แผลวไฟ หยดน้ำ ก้อนกรวด ก้อนหิน ฯลฯ ส่วนใหญ่จะมีรูปทรงแปลก ให้ความรู้สึกเคลื่อนไหวเป็นอิสระ

ภาพที่ 25 ภาพรูปทรงอิสระ

ในการจัดองค์ประกอบศิลป์ การจัดรูปร่างรูปทรง คือ การนำเอารูปร่าง รูปทรงของสิ่งที่ปรากฏมาจัด เช่น รูปร่าง รูปทรงธรรมชาติ สามารถนำมาจัดได้ 2 ลักษณะคือ

1) การออกแบบให้เรียบง่าย โคนการสร้างสรรค์รูปทรงในลักษณะลด ต้นทอน คือ สิ่ง que เห็นว่าเกินความจำเป็นลง หรือเปลี่ยนแปลงรูปทรงนั้นเป็นอย่างอื่น หรือดัดแปลงรูปทรงแต่ยังคงออกว่าดัดแปลงมาจากรูปแบบอะไร

2) การประดิษฐ์ตกแต่ง (Decorative) เป็นการต่อเติมเสริมแต่งลวดลายลงบนรูปทรงธรรมชาติ ให้ได้รูปแบบที่แสดงลวดลายมากกว่าโครงสร้างของรูปทรง

รูปร่าง รูปทรงเรขาคณิต มีการจัดได้หลายรูปแบบ เช่น การวางเรียงกัน การวางซ้อนกัน การวางให้เกี่ยวกัน ฯลฯ รูปร่าง รูปทรงอิสระ มีลักษณะคล้ายๆกันกับการจัดรูปทรงเรขาคณิต โดยมากจะออกเป็นลวดลายต่างๆ เช่น ลายผ้า ลายตกแต่งต่างๆ

4.ขนาด-สัดส่วน (Size&Porprotion) และที่ว่าง (Space)

4.1 ขนาด-สัดส่วน (Size&Porprotion)

ขนาด-สัดส่วน หมายถึง ความสัมพันธ์กันในเรื่องขนาด รูปทรง เนื้อที่ ความเข้ม ความหนักเบา ของส่วนต่างๆในตัวของวัตถุเอง และความสัมพันธ์เมื่อเทียบกับวัตถุอื่นที่อยู่แวดล้อมให้มีความเหมาะสมกับความเป็นจริงตามธรรมชาติหรือเหมือนต้นแบบ(ฉัตรชัย อรรถปักษ์. 2550:57)

4.2 ที่ว่าง (Space)

ที่ว่าง หมายถึง ระยะช่องว่างโดยรอบวัตถุ(Object) เรียกว่า Negative Space และช่องว่างที่ตัวของวัตถุเองเรียกว่า Positive Space หรืออาจกล่าวได้ว่า ช่องว่างคือ เนื้อที่ว่างที่เกิดขึ้นรอบนอก หรือช่องว่างที่เกิดขึ้นภายใน หมายถึง การระวางเนื้อที่ในอากาศ ที่ว่างในงานศิลปะเป็นที่ว่างที่กำหนดขึ้นไว้แล้วตามความต้องการของผู้สร้างงาน ที่ว่างเป็นองค์ประกอบที่สำคัญมีบทบาทต่อรูปทรง มีความสัมพันธ์ต่อส่วนอื่นๆ หรืออีกนัยหนึ่งก็กล่าวได้ว่า ช่องว่างวัตถุบางทีก็เรียกว่า “ ช่องไฟ ” เรื่อง

ของช่องไฟไม่จำเป็นต้องเท่ากัน อาจมีระยะกว้างใกล้ ใกล้ แตกต่างกันไป ทั้งนี้ต้องไม่ปล่อยให้ว่างมากหรือรกรุงรังเกินไป ให้มองเป็นความสำคัญของช่องว่าง ให้มองถึงเนื้อหาเป็นหลัก (กุลนิดา เหลืองจำเริญ, 2553:57)

5. พื้นผิว(Texture)

5.1 ความหมายของพื้นผิว

คุณสมบัติภายนอกสุดของวัตถุหรือวัสดุต่างๆที่เราสัมผัสได้ด้วยการจับต้อง ด้วยตา และความรู้สึกต่างๆ ซึ่งเกิดจาก ธรรมชาติ เช่น ผิวเปลือกไม้ ฯลฯ ,มนุษย์ เช่น การแกะ การปั้น ฯลฯ และเครื่องจักร เช่น เครื่องพิมพ์ ฯลฯ

5.2 ประเภทของพื้นผิว

พื้นผิว มี 2 ประเภท

5.2.1 ลักษณะตามผิวตามประสาทสัมผัส ลักษณะผิวของวัตถุที่ก่อให้เกิดความรู้สึกคล้อยตามประสาทสัมผัส เช่น ความนุ่มของขนสัตว์ ความหยาบของผิวไม้

5.2.2 ลักษณะตามจักษุประสาท ลักษณะผิวของวัตถุที่ก่อให้เกิดความรู้สึกขัดแย้งกับการยอมรับทางใจ เช่น ทะเลที่ขรุขระ ถูกคลื่นซัดจนกลายเป็นหินเรียบมัน แล้วแต่ในความรู้สึก ยังคิดว่าเป็นวัตถุที่หยาบ แข็ง ไม่นุ่มนวล

5.3 พื้นผิวกับความรู้สึกต่างๆ

5.3.1 ผิวหยาบ ขรุขระ ทำให้เกิดความรู้สึกเข้มแข็ง หนัก คงทนถาวร

5.3.2 ผิวตัดกัน ทำให้เกิดความรู้สึกตื่นเต้น สนุกสนาน

5.3.3 ผิวมัน ทำให้เกิดความรู้สึกราบเรียบ นิ่ง เงย

5.3.4 ผิวฟู ทำให้เกิดความรู้สึก นุ่ม น่าสัมผัส อบอุ่น

5.4 วิธีการต่างๆที่ใช้ในการให้ความรู้สึกทางพื้นผิว

5.4.1 ผิวที่แท้จริง ใช้วัสดุที่มีพื้นผิวต่างๆมาจัดภาพ เช่น เศษผ้า กระดาษ ฯลฯ แบ่งได้ดังนี้

1)จากธรรมชาติ เช่น จากก้อนดิน ก้อนหิน ฯลฯ

2)ธรรมชาติดัดแปลง เช่น ดัดแปลงวัสดุ หรือลักษณะผิวอย่างใดอย่างหนึ่งก่อให้เกิดลักษณะผิวใหม่ขึ้น เช่น การขูด ขยำ ฉีก ขูด ฯลฯ กระดาษ ให้เกิดริ้วรอยหรือลักษณะอีกอย่างที่เปลี่ยนไปจากเดิม

3)ลักษณะผิวที่จัดขึ้น นำวัสดุที่เป็นจีนมาจัดรวมกัน ก่อให้เกิดพื้นผิวใหม่ขึ้น เช่น นำเอาทราย หิน เมล็ดพืช ฯลฯ มาจัดรวมกัน

4)ลักษณะผิวที่ทำขึ้น สร้างขึ้นโดยใช้ หมึก ดินสอ ฯลฯ จากสี ความสว่าง-มืด เช่น สร้างโดยวัสดุต่างๆ ใช้สี วัสดุที่มีความเหลว ระบายโดยให้เห็นรอยแปร่งเพื่อทิ้งร่องรอยของพื้นผิว

-ใช้ส่วนประกอบซ้ำๆกัน ใช้เส้น รูปร่างที่คล้ายคลึงกัน เช่น ใช้เส้นบางๆหลายๆเส้น

วางจิตกันเพื่อให้มีความรู้สึกเหมือนชนนก

-ใช้ตัวพิมพ์ลวดลาย เช่น ปุ่มตัวอักษร หรือพิมพ์ลวดลายให้ซ้อนทับกันในบริเวณที่มีมืด บริเวณสว่างใช้พิมพ์น้อยๆ

-การพิมพ์พื้นผิว ระบายหมึกบนพื้นผิวของวัสดุต่างๆและกดลงบนกระดาษ

-การฉูด การลอก วางแผ่นกระดาษทับวัตถุที่มีพื้นผิว ฉูดกระดาษด้วยดินสอ สี หรือวัสดุอื่นๆ

-การขีดเส้น ขีดเส้นเหมือนกันลงบนกระดาษ หากใช้กระดาษผิวหยาบ ผิวของกระดาษจะปรากฏขึ้น

-ลอกพื้นผิวลงบนด้านหลังของกระดาษ วางกระดาษกว่าหน้าลงบนพื้นผิวเรียบของแบบที่ต้องการ แล้วถูด้านหลังของกระดาษด้วยวัตถุที่หยาบ วิธีนี้เป็นการลอกหมึกออกจากต้นฉบับไปสู่ด้านหนึ่งของกระดาษ

-การลบ วาดภาพด้วยดินสอดำ หรือแท่งถ่าน ใช้ยางลบลบบางส่วนของภาพออก

-วิธีอื่นๆ เช่น การพับ หยด เทสี การแต้ม การย้อม การเผา การรมควัน ลนไฟ ชูจุด

พิมพ์ภาพ ถ่ายภาพ รูปภาพ

6.แสงและเงา(Light&Shade)

6.1 ความหมายของแสงและเงา(Light&Shade)

แสง คือ บริเวณที่สว่างบนวัตถุที่แสงตกกระทบ

เงา คือ บริเวณที่ไม่ถูกแสงตกกระทบ การถ่ายทอดค่าความอ่อนแก่ของน้ำหนักและการถ่ายทอดเป็นผลงานวาดเขียนสามารถเปลี่ยน Shape เป็น Form 3 มิติได้

6.2 แหล่งกำเนิดของแสง ได้แก่ จากธรรมชาติ เช่น ดวงจันทร์ ดวงอาทิตย์ และแสงประดิษฐ์เช่น หลอดไฟ เทียน

6.3 ลักษณะของแสงเงา

1. แสงสว่างที่สุด (Highlight) คือบริเวณที่แสงตกกระทบวัตถุโดยตรง ทำให้บริเวณนี้มีน้ำหนักอ่อนที่สุด
2. แสงสว่าง (Light) คือบริเวณที่วัตถุไม่ถูกแสงโดยตรง แต่อยู่ในบริเวณที่รับอิทธิพลจากแสง > ค่าความอ่อน-แก่ 1-3
3. เงา (Shadow) คือบริเวณที่ได้รับอิทธิพลของแสงน้อยมาก บริเวณนี้จะแรงเงาให้มีน้ำหนักเข้มกว่าบริเวณแสงสว่างพอสมควร > ค่าความอ่อน-แก่ 4-7
4. เงามืด (Core of Shadow) คือส่วนของวัตถุที่ไม่ค่อยได้รับอิทธิพลของแสงเลย จึงเป็นบริเวณที่ต้องแรงเงาด้วยน้ำหนักที่เข้มกว่าบริเวณอื่นๆของวัตถุทั้งหมด > ค่าความอ่อน-แก่ 8-9

5. แสงสะท้อน (Reflected Light) คือบริเวณของวัตถุที่ไม่ได้กระทบแสงโดยตรง เป็นบริเวณที่แสงสะท้อนจากวัตถุอื่นที่อยู่ใกล้กัน น้ำหนักบริเวณนี้จะอ่อนกว่าบริเวณเงามืด แสงสะท้อนจะให้ความรู้สึกกว่าวัตถุนั้นมีมิติ มีชีวิต มีมวลสาร > ค่าความอ่อน-แก่ 1-3
6. เงาตกทอด (Cast Shadow) คือบริเวณที่เงาของวัตถุนั้นทอดไปตามพื้น มีน้ำหนักเข้มกว่าบริเวณแสงสะท้อน บริเวณเข้มสุดจะอยู่ติดกับตัววัตถุ บริเวณที่ห่างออกไปก็จะอ่อนลง > ค่าความอ่อน-แก่เริ่มจาก 9

ในการสร้างสรรค์งานด้านทัศนศิลป์จำเป็นต้องคำนึงถึงแสงเงา เพื่อเป็นตัวกลางช่วยให้รูปนั้นมองเห็นชัดเจน ทำให้เกิดเป็นภาพลักษณะ 3 มิติซึ่ง แสงเงามีส่วนต่อผลงานดังนี้

1. ช่วยแสดงรายละเอียดให้ชัดเจนขึ้น
2. ช่วยเปลี่ยนแปลงรูปทรง
3. บอกตำแหน่ง/ระยะ ใกล้-ไกล
4. ช่วยสร้างสรรค์บริเวณว่าง
5. ช่วยสร้างเสริมความรู้สึก

7.สี

7.1 ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับสี

7.1.1 ความหมายตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน คือ

1) ลักษณะของแสงที่ปรากฏแก่สายตารายให้เห็นเป็นสี เช่น ขาว ดำ เขียว ฯลฯ ซึ่งสามารถมองเห็นได้ด้วยจักขุสัมผัส

2) การสะท้อนรังสีของแสง (Spectrum) มาสู่ตาเรา

7.1.2 สี สามารถแยกได้เป็น 2 ประเภท

1) สีธรรมชาติ เป็นสีที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ

2) สีที่มนุษย์สร้างขึ้น เป็นสีที่สังเคราะห์ขึ้น เช่น สีวิทยาศาสตร์ ซึ่งมนุษย์ได้ทดลอง

จากแสงต่างๆ นำมาผสมโดยการทอแสงประสานกัน

7.1.3 แม่สีวัตถุธาตุ / แม่สีช่างเขียน

1) จัดเป็นวัสดุที่เป็นสีในตัว เรียกว่า Pigment หรือสีขั้นที่ 1 ประกอบด้วย 3 สี ได้แก่ แดง เหลือง น้ำเงิน

2) สีขั้นที่ 2 เกิดจากการผสมกันของสีขั้นที่ 1 ในปริมาณที่เท่าๆกัน จำนวน 2 สี ได้แก่ เขียว ส้ม ม่วง

3) สีขั้นที่ 3 เกิดจากการผสมกันของสีขั้นที่ 1 และ 2 ในปริมาณเท่าๆกัน ได้แก่ ส้มเหลือง ส้มแดง ม่วงแดง ม่วงน้ำเงิน เขียวเหลือง เขียวน้ำเงิน

7.1.4 สัตว์ตุษาคติ ที่จัดเป็นตัววัสดุของสี เช่น สีน้ำ สีโปสเตอร์ สีน้ำมัน ฯลฯ หรือสีข้างเขียน สีข้างเขียน แยกตามคุณสมบัติของการใช้ หรือตัวผสมสีที่เกิดจากตัวเนื้อสี แล้วนำไปผสมด้วยตัวผสม เช่น น้ำมัน น้ำ กาว ฯลฯ ซึ่งสามารถแยกได้ตามประเภทต่างๆดังนี้

1) สีน้ำ (Water Color) มีคุณสมบัติโปร่งแสง ระบายค่อนข้างยาก

2) สีน้ำมัน (Oil Color) เป็นสีประเภททึบแสง เกิดจากการผสมของเนื้อสีฝุ่นกับสีน้ำมัน

3) สีฝุ่น (Tempera) เป็นสีเริ่มแรกของช่างเขียน สีจะ ได้มาจากธรรมชาติทำให้ละเอียด ผสมกับกาวและน้ำ สีชนิดนี้เป็นสีทึบแสง เนื้อสีค่อนข้างหนา

4) สีโปสเตอร์ (Poster Color) เป็นสีชนิด Tempera ที่ผสมน้ำในขวดสำเร็จรูป ใช้น้ำผสมเหมือนสีน้ำ ใช้สีขาวผสมแบบสีน้ำมัน เขียนได้ 2 ลักษณะ สามารถเขียนทับซ้อนได้แบบสีน้ำมัน

5) สีเทียน (Crayon, Wax Oil Pastel) เป็นสีผงละเอียด ผสมกับไขสัตว์ (เทียน) อัดเป็นแท่ง มีหลายสี ภาพที่เขียนด้วยสีชนิดนี้มีความมัน เวลาเขียนสามารถทับกันได้

6) สีชอล์ก (Chalk Color, Oil Pastel) สีเป็นผงละเอียด ผสมกับยางไม้ ทำให้เป็นแท่งกลม-เหลี่ยม เล็กๆ มีหลายสี ระบายที่ใช้มักมีพื้นหยาบ

7) สีหมึก (Water Proof) มีหลายชนิด มีทั้งอย่างชนิดที่กันน้ำและละลายน้ำได้ ที่เป็นแท่งใช้ฝนกับหมึก

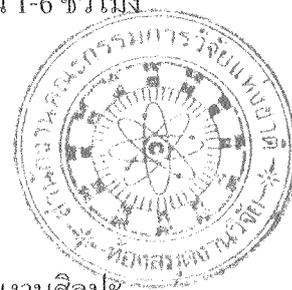
8) สีอะครีลิก (Acrylic Color) มี 2 ชนิด คือ ทึบแสงและโปร่งแสง สามารถผสมได้ด้วยน้ำหรือน้ำยา มีเดียมและวานิช ลักษณะเด่นของสีอะครีลิก คือ มีความคงทนต่อสภาพดินฟ้าอากาศได้ดีกว่าสีน้ำมัน สามารถเก็บได้นาน โดยสีไม่เปลี่ยนแปลง ระบายง่าย แห้งเร็วกว่าสีน้ำมัน 1-6 ชั่วโมง

7.1.5 ความสำคัญของสี

- 1) แยกสิ่งของออกจากกัน เช่น ดอกไม้สีแดง ใบสีเขียว
- 2) ให้ความรู้สึก เช่น สีดำ ทำให้รู้สึกเศร้า
- 3) เป็นสัญลักษณ์ และสัมพันธ์กับวัฒนธรรม เช่น ไฟสัญญาณจราจร
- 4) มีผลต่อความรู้สึก บางครั้งอาจจะไม่มีคำอธิบาย เช่น การใช้สีเพื่อสื่ออารมณ์ในงานศิลปะ
- 5) เป็นตัวกระตุ้นให้ความสงบและให้ความงามต่อสิ่งรอบตัว

7.1.6 สีกับความรู้สึก

- 1) เกี่ยวกับขนาด สีอ่อน ทำให้รู้สึกกว้างใหญ่ สีเข้ม หรือมืดทำให้รู้สึกเล็กลง แคบลง
- 2) เกี่ยวกับความสะอาด สีผสมขาวหรือสีนวลๆให้ความรู้สึกสะอาดตา น่าจับ น่าใช้มากกว่าสีเข้ม หรือสีแท้

3) เกี่ยวกับพลัง สีแท้ จะให้พลังสดใส แข็งแกร่งมากกว่าสีที่ถูกผสมแล้ว เช่น สีแดง มีพลังมากกว่าสีชมพูหรือสีน้ำตาล ซึ่ง สีชมพูมาจากการผสมของสีแดงและสีขาว ส่วนสีน้ำตาล มาจากการผสมสีแดงกับดำ สีที่ให้ความรู้สึกร้อนแรงจะให้พลังมากกว่าสีที่ให้ความรู้สึกรเย็น เช่น สีแดง ม่วงแดง ส้ม มีพลังมากกว่าสีเขียว สีน้ำเงิน สีที่ผสมสีดำให้ความรู้สึกรมีน้ำหนักมากกว่าสีที่ผสมขาว

4) เกี่ยวกับความเคลื่อนไหว สีกลุ่มร้อนเคลื่อนไหวดีกว่าสีเย็น ความเคลื่อนไหวของสีแต่ละสีรับรู้ได้ด้วยสายตาและจิต สีแต่ละสีเปล่งประกายออกมาในลักษณะของความตื้นสะเทือนของสี

สีน้ำเงิน สงบ มั่นคง มีแนวโน้มที่จะเคลื่อนไหวในตัวเอง

สีเหลือง สดใส ชัดเจน มีแนวโน้มที่จะเคลื่อนไหวสู่ภายนอก

สีเขียว สดใส ร่มเย็น มีแนวโน้มที่จะเคลื่อนไหวเข้าสู่ใจกลาง

5) เกี่ยวกับระยะ สีแต่ละสีให้ความรู้สึกรเกี่ยวกับระยะใกล้ไกลต่างกัน เช่น

ระยะหน้า (Fore ground) เหลือง ส้ม แดง

ระยะกลาง (Middle ground) ส้มแดง เขียว น้ำเงิน

ระยะหลัง (Back ground) ม่วง ม่วงน้ำเงิน

7.2 สีวรรณะร้อน (Warm Tone), สีวรรณะเย็น (Cool Tone)

7.2.1 สีวรรณะร้อน (Warm Tone) คือสีที่มีแสงอาทิตย์ปนอยู่ด้วย ให้ปริมาณความรู้สึกรและเพิ่มพลังการกระตุ้นประสาทตา ร้อนแรง อบอวน มีสีแดงเป็นสีหลัก วรรณะสีร้อนในวงสีประกอบด้วย สี 6 สี คือ สีเหลือง สีส้มเหลือง สีส้ม สีส้มแดง สีแดง และสีม่วงแดง

7.2.2 สีวรรณะเย็น (Cool Tone) คือกลุ่มสีที่ให้ปริมาณลดลง สงบและเย็นกว่า ความรู้สึกรสงบ เย็นตา ความสดชื่น ร่มเย็น วรรณะสีเย็นในวงสี ประกอบด้วย สี 6 สี คือ สีม่วง สีม่วงน้ำเงิน สีน้ำเงิน สีเขียว น้ำเงิน สีเขียว และสีเขียวเหลือง (กฤษณา เหลืองจำเริญ, 2553:83)

7.3 สีกลมกลืน (Analogous Color)

7.3.1 สีที่ผสมกัน เมื่อกำหนดสีใดสีหนึ่งขึ้นเป็นระยะแรก สีที่ใช้ต่อไปเป็นสีกลมกลืนด้านเดียว หรือขนานข้างจะต้องใช้สีข้างเดียวหรือสองข้างเสมอ

7.3.2 สีกลมกลืนข้างเดียว เป็นการใช้สีแบบเดียวกันหรือวรรณะเดียวกัน เช่น ใช้สีเขียว – เขียว เหลือง – เขียว น้ำเงิน

7.3.3 สีกลมกลืน ขนานข้าง กำหนดสีอ่อน/แก่ลงไป สีที่ใช้ต่อไปทั้งสองข้างต้องใช้สีใกล้เคียงเพิ่มต่อออกไปทั้งสองข้าง เช่น กำหนดสีม่วง สีที่จะใช้ต่อไปต้องเป็นม่วงแดง – ม่วงน้ำเงิน – แดง – น้ำเงิน

7.3.4 สีที่กลมกลืนกันนั้นควรจะมีสีใดสีหนึ่งเป็นใหญ่ หรือมีจำนวนอยู่มากที่สุด และไม่ควรรนำเอาสีที่มีความชัดมากเหมือนกันมาใช้ร่วมกัน

8. ค่าของสี (Value of Colour)

8.1 ความหมายของ ค่าของสี (Value of Colour)

ค่าของสี (Value of Colour) หรือ ค่าน้ำหนักสี หมายถึง ความสว่าง ความเข้มของสี ค่าน้ำหนักของสี สามารถเปลี่ยนแปลงได้โดยการเติมสีขาว-ดำ การเติมสีขาว ทำให้สีนั้นสว่างขึ้น เป็นการสร้างสีอ่อน เรียกว่า ค่าน้ำหนักสีอ่อน หรือ Tint การเติมสีดำลงไปจะทำให้สีเข้มขึ้น เป็นการสร้างเงา เรียกว่า น้ำหนักสีเข้ม หรือ Shade ค่าน้ำหนักสีแบ่งได้ 2 แบบ

1. ค่าน้ำหนักของสีหลายสี คือ น้ำหนักที่เรียงจากน้ำหนักอ่อนไปหาน้ำหนักแก่ในวงจรสี เช่น

เหลือง > ส้มเหลือง > ส้ม > แดง

เขียวเหลือง > เขียว > เขียวน้ำเงิน > น้ำเงิน

2. ค่าน้ำหนักของสีเดี่ยว คือ การนำเอาสีแท้สีเดียวมาผสมให้มีน้ำหนัก อ่อน-แก่ ในตัวเอง โดยใช้สีขาว น้ำ และสีดำ ผสมเป็นระยะๆ เรียกว่า ค่าน้ำหนักอ่อน-แก่
- หน้าที่ของสี ทำหน้าที่เหมือนน้ำหนัก แต่ให้อารมณ์ ความรู้สึกด้วยตัวเอง โดยตรง

8.2 การสร้างค่าน้ำหนักของสี อาจทำได้ดังนี้

- 8.2.1 ใช้สีขาวผสม วิธีนี้ใช้ได้กับทุกสี ทุกชนิด เช่น สีน้ำ สีโปสเตอร์ สีน้ำมัน ฯลฯ

- 8.2.2 ใช้สีใกล้เคียง เป็นการระบายสี 2 สีที่ใกล้กัน เช่น ระบายสีเหลืองบนพื้นแดง จะเห็นว่ามีสีส้มเข้ามาผสมอยู่ด้วย

- 8.2.3 ใช้น้ำ วิธีนี้จะถูกจำกัดคุณสมบัติของสี อาจใช้ได้กับสีบางชนิด เช่น สีน้ำ สีหมึก

8.3 คำจำกัดความของสี ในด้านค่าน้ำหนัก

- 8.3.1 สีในวงจรสี สีใดสีหนึ่งที่ปราศจากการผสมของสีขาว-ดำ-เทา เป็นสีที่มีเนื้อสีเบาะคุณค่าของสีแท้ๆ สดใส ชัดเจน เป็นสีในวงสีธรรมชาติ หรือสีของแสงรุ่ง เรียกว่า "Hue"

- 8.3.2 สีที่มีค่าของสีอ่อนไปจากสีเดิม สีที่จางไปจากสีแท้มีส่วนผสมของสีขาวเราเรียกว่า "Tint"

- 8.3.3 สีที่มีค่าของสีเข้มกว่าสีเดิม โดยมีการผสมของสีดำหรือเทา เราเรียกว่า "Shade"

4. ทฤษฎีเบื้องต้นทางศิลปะ

ประเสริฐ ศิลรัตน์ (2542:219-233) ได้กล่าวถึงทฤษฎีเบื้องต้นทางศิลปะไว้ดังนี้ ทฤษฎีเบื้องต้นทางศิลปะ คือ แนวทางสำหรับศิลปินและผู้ดูใช้เป็นหลักในการสร้างงานและพิจารณาคุณค่าของงานศิลปะ แต่หลักการเหล่านี้ไม่ใช่เป็นกฎเกณฑ์ที่ตายตัว ที่ต้องปฏิบัติตามหมดทุกกรณี เพราะการสร้างสรรคเป็นการออกแบบ เป็นการแก้ปัญหา ซึ่งอาจต้องมีการเปลี่ยนแปลงปรับปรุงเพื่อให้งานนั้นๆ มีคุณค่าตามเกณฑ์กำหนดของสากล หรือของศิลปินเอง อีกทั้งทฤษฎีหรือกฎเกณฑ์ต่างๆ ก็มีได้มีความสมบูรณ์อยู่ได้ด้วยตัวเอง สิ่งเหล่านี้เป็นเพียงสิ่งกระตุ้นให้สามารถมองเห็นปัญหาในการจัดองค์ประกอบ หรือมองเห็นความจำเป็นในขณะปฏิบัติการสร้างสรรค์งาน ซึ่งหลักเกณฑ์ต่างๆ เป็น

เพียง โครงสร้างความคิดกว้างๆ โดยมีความพึงพอใจและทักษะของศิลปินแต่ละคนเป็นสิ่งสำคัญ ซึ่งแนวคิดหรือทฤษฎีที่เป็นหลักเบื้องต้นของการจัดองค์ประกอบนั้น ได้แก่

4.1 เอกภาพ (Unity) คือ ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ความกลมกลืนเข้ากันได้ โดยการเชื่อมโยงสัมพันธ์หรือประสานกันอย่างเป็นระเบียบขององค์ประกอบต่างๆ ที่นำมาจัดเข้าด้วยกันให้เกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในผลรวมของภาพ

การนำเอาองค์ประกอบทั้งมวลมาจัดประกอบจนอยู่ในสถานะที่เป็นเอกภาพแล้ว จะเพิ่มหรือตัดทอนส่วนประกอบใดส่วนประกอบหนึ่งจากความเป็นเอกภาพนั้นมิได้ ซึ่งถ้าเพิ่มหรือตัดทอนแล้วเอกภาพนั้นก็เปลี่ยนไป การเปลี่ยนไปนั้นอาจจะเปลี่ยนเป็นเอกภาพใหม่ที่มีความสมบูรณ์ในตัวเองก็ได้ หรือเป็นเอกภาพใหม่ที่ขาดความสมบูรณ์ก็ได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับส่วนประกอบที่จะเพิ่มเข้ามา หรือส่วนประกอบที่จะถูกตัดทอนไป

ในการสร้างงานศิลปะก็เช่นกัน ศิลปินจะนำเอาองค์ประกอบส่วนต่างๆ มาจัดเป็นรูป แสดงเนื้อหาเรื่องราวต่างๆ ตามที่ตนเองต้องการถ่ายทอด จนลงตัวสมบูรณ์เป็นเอกภาพในความรู้สึกของศิลปินแล้ว แต่ผู้ดูซึ่งมีความรู้สึกนึกคิดของตนเอง มักจะรับรู้แล้วแทรกเสริมทัศนยะของตนเอง เพื่อให้มีส่วนร่วมกับภาพที่ดูนั้น โดยคิดว่าถ้าเพิ่มอะไรเข้าไป หรือตัดเอาอะไรออกไปน่าจะดีกว่าที่เป็นหรือเห็นอยู่ ซึ่งเป็นเรื่องปกติสำหรับความต้องการที่จะมีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นของผู้ดู แต่ถ้าศิลปินคล้อยตามผู้ดู โดยการเปลี่ยนแปลงเอกภาพใหม่ด้วยการเพิ่มหรือลดองค์ประกอบไปจากเดิม นั่นคือการลดอัตราของศิลปิน และได้รับความคิดร่วมจากผู้ดู แต่ถ้าศิลปินคงความสมบูรณ์ลงตัวของเอกภาพเดิม ผู้ดูก็จะได้รับรู้เอกภาพที่สมบูรณ์จากการสร้างสรรค์ของศิลปิน ซึ่งอาจจะสอดคล้องหรือขัดแย้งกับความรู้สึกของตนเองได้

4.2 การตัดกัน (Contrast) หรือ ความขัดแย้ง คือ การนำเอาองค์ประกอบแต่ละส่วนที่ต่างกัน มาจัดประกอบรวมเข้าด้วยกัน ย่อมปรากฏความแตกต่างที่ก่อให้เกิดความรู้สึกที่ขัดแย้งกัน ความขัดแย้งที่ปรากฏเห็นได้ เช่น ความขัดแย้งของลักษณะรูปทรงที่ต่างกัน ความขัดแย้งของขนาดที่ต่างกัน ความขัดแย้งของทิศทางที่ต่างกัน ความขัดแย้งของบริเวณว่างหรือช่วงจังหวะที่ต่างกัน เป็นต้น และจากความขัดแย้งของลักษณะและรูปทรงที่ต่างกันได้ สามารถทำให้เกิดความกลมกลืนได้ โดยการประสานความขัดแย้งให้เป็นเอกภาพเดียวกัน ด้วยการกำหนดเพิ่มตัวกลางเข้าไปเป็นตัวประสานความขัดแย้งนั้น

4.3 ความกลมกลืน (Harmony) คือ การนำเอาองค์ประกอบที่เหมือนกันหรือมีลักษณะรูปทรงที่คล้ายกัน มาจัดประกอบเข้าด้วยกัน โดยการประสานเชื่อมโยง ให้เกิดความเหมาะสมกลมกลืนเป็นระเบียบสวยงาม ไม่ขัดตา ซึ่งความกลมกลืนอาจเกิดจากลักษณะรูปทรงที่เหมือนกันหรือคล้ายกัน ขนาดเท่าๆ กัน หรือใกล้เคียงกัน ทิศทางเดียวกัน หรือใกล้เคียงกัน ช่วงจังหวะที่เท่าๆ กัน หรือใกล้เคียงกัน สีที่เหมือนกัน

ซึ่ง มัย ตะดิยะ (2547:91) ได้กล่าวถึง ความหมายของเอกภาพในงานศิลปะไว้เช่นเดียวกันว่า ความเป็นเอกภาพหรือหน่วย (Unity) คือ การทำให้ส่วนต่างๆ ในการจัดให้เป็นหน่วยเดียวกัน รวมกัน ทั้บกัน ซ้อนกัน ไม่กระจัดกระจาย ให้ความรู้สึกเกี่ยวเนื่องต่อกันของภาพที่มองเห็นเป็นภาพหรือเรื่องราวเดียวกัน ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้ภาพเกิดความงาม เช่น เอกภาพเกิดจากสี รูปทรง วัสดุ พื้นผิว และเรื่องราว ส่วนใหญ่จะมีในงานแขนงจิตรกรรม และประติมากรรมในด้านเรื่องราวสถาปัตยกรรม เป็นเรื่องของวัสดุที่นำมาใช้ชนิดเดียวกัน เช่น เป็นไม้ทั้งอาคาร เป็นต้น ทั้งยังสอดคล้องกับ ชาวลิตดาบแก้ว และ สุภาวดี เหมทานนท์ (2525:236) ที่ได้กล่าวถึงความหมายของเอกภาพไว้ว่า เอกภาพ (Unity) หมายถึง การจัดสิ่งต่างๆ ให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันหรือเป็นกลุ่มก้อนเดียวกัน ไม่แตกแยกออกจากกัน แต่ถ้ามีส่วนหนึ่งส่วนใดแตกแยกออกไปส่วนนั้นก็เป็นเพียงส่วนน้อย ที่ไม่มีความสำคัญมากนัก การจัดให้เป็นเอกภาพนั้น ได้แก่การจัดสิ่งต่างๆ เหล่านี้ คือ

- (1) จัดจุดมุ่งหมาย แนวคิด หรืออารมณ์ ให้เป็นเรื่องเดียวกัน
- (2) จัดรูปทรงต่างๆ ให้เป็นกลุ่มเดียวกัน และมีความสำคัญลดหลั่นต่างกันออกไป มีรูปทรงที่สำคัญเพียงหน่วยเดียวเท่านั้น
- (3) จัดสีให้อยู่ใน Tone เดียวกัน
- (4) จัดค่าของสี Value ให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน
- (5) จัดสีให้อยู่ในชุด Scheme เดียวกัน

การเป็นเอกภาพ หมายถึง การจัดสิ่งต่างๆ ที่มีอยู่ในภาพนั้นเช่นรูปทรง เส้น สี ฯลฯ ให้เป็นกลุ่มอันเดียวกัน ไม่แยกออกเป็น 2-3 รูป โดยสรุปในการสร้างเอกภาพนั้น ก็หมายความว่าในการเขียนภาพ การแกะสลัก หรืองานทางศิลปะอย่างใดอย่างหนึ่ง จะต้องมีการประสาน (Principles) สิ่งใดสิ่งหนึ่งเป็นหลักหรือโครงสร้าง และมีภาคส่วนรอง (Subordinates) อีกอย่างหนึ่งเป็นส่วนประกอบ

4.4 ความสมดุล (Balance) ความสมดุลเป็นคุณลักษณะของเอกภาพ โดยทั่วไปหมายถึงการถ่วงน้ำหนักหรือแรงปะทะที่เท่ากัน แต่ในทางการจัดองค์ประกอบทางศิลปะอาจมีความหมายรวมถึงความประสานกลมกลืน ความพอเหมาะพอดี ขององค์ส่วนต่างๆ ในภาพผลงานแต่ละชิ้นซึ่งความสมดุลอาจเกิดขึ้นจากการกำหนดจัดองค์ประกอบ 2 วิธี คือ

4.4.1 ความสมดุลของสิ่งที่ขัดแย้งหรือต่างกัน เป็นการเอาส่วนประกอบที่มีรูปลักษณะที่ต่างกัน หรือขัดแย้งกัน มาประกอบรวมเข้าด้วยกันให้ประสานกลมกลืน เกิดการถ่วงน้ำหนักหรือแรงปะทะขององค์ประกอบส่วนต่างๆ ในลักษณะที่พอเหมาะพอดี จนรู้สึกถึงความสมดุล

4.4.2 ความสมดุลของสิ่งที่ซ้ำหรือเหมือนกัน เป็นการนำเอาส่วนประกอบที่มีรูปลักษณะเหมือนกัน มาจัดประกอบเข้าด้วยกันให้ประสานกลมกลืน เกิดการถ่วงน้ำหนักหรือแรงปะทะขององค์ประกอบส่วนต่างๆ ในลักษณะที่พอเหมาะพอดี จนรู้สึกถึงความสมดุลด้วยการจัดวางตำแหน่ง

ที่ตั้ง ช่องไฟ ระยะห่าง อัตราจำนวน ขนาดรูปร่าง น้ำหนักอ่อนแก่ ฯลฯ ที่เหมือนกัน หรือ เท่าๆ กัน จนเป็นเอกภาพเดียวกันเกิดความสมดุลทางกายภาพ

4.5 จังหวะ (Rhythm) คือการซ้ำที่เป็นระเบียบ จากระเบียบธรรมดาที่มีช่วงห่างเท่าๆกันมา เป็นระเบียบที่สูงขึ้นและซับซ้อนขึ้น จนถึงขั้นเป็นรูปทรงศิลปะ

จังหวะในงานศิลปะ คือการซ้ำอย่างมีเอกภาพและความหมาย การสลับกันของการเน้นและการผ่อนคลายของทัศนธาตุต่างๆจังหวะไม่มีกฎเกณฑ์ที่แน่นอน จะเปลี่ยนแปลงคลี่คลายได้

4.5.1 จังหวะง่ายๆให้ความรู้สึกผิวเผินสบายตาเพียงชั่วคราว เบื่อได้ง่าย เป็นเอกภาพที่ไม่มี การขัดแย้ง เอกภาพที่เกิดจากจังหวะแบบนี้เรียกว่าเอกภาพแบบแน่นิ่ง หรือ Static (Static Unity)

4.5.2 จังหวะที่น่าสนใจ เช่นการเคลื่อนไหวของคน สัตว์ ฯลฯ เอกภาพที่ได้จากจังหวะแบบนี้เรียกว่า เอกภาพแบบเคลื่อนไหว หรือ Dynamic (Dynamic Unity)

4.5.3 จังหวะภายใน – ภายนอก การวางรูปทรงซ้ำๆลงในที่ว่างทำให้เกิดจังหวะขึ้น เราจะสังเกตเห็นความแตกต่างของจังหวะที่ช่วงห่างของที่ว่างระหว่างรูปทรง (ความถี่/ห่าง)

- 1) จังหวะภายใน คือ จังหวะของรูปทรง
- 2) จังหวะภายนอก คือ ที่ว่างระหว่างรูปทรง

4.5.4 การเกิดของจังหวะ

- 1) การซ้ำของหน่วย/การสลับกันของหน่วยกับช่องไฟ
- 2) การเคลื่อนไหวต่อเนื่องกันของเส้น รูปทรง น้ำหนัก สี
- 3) การซ้ำของหน่วย คือการปรากฏตัวบนที่ว่างของหน่วยตั้งแต่ 2 หน่วยขึ้นไป โดยมีที่ว่างอยู่ระหว่างหน่วย
- 4) การเคลื่อนไหวต่อเนื่อง เป็นจังหวะของการเคลื่อนไหวที่ต่อเนื่องกันของเส้น และการลำดับขั้นของน้ำหนัก สี รูปทรง โดยไม่มีที่ว่างมาคั่น

4.5.5 จังหวะมี 2 ประเภท

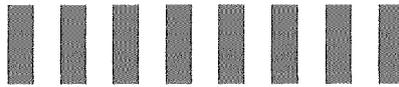
1) จังหวะติดต่อกัน (Continuous) เป็นแนวยาวต่อกัน

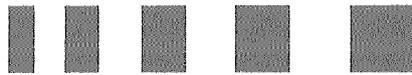
2) จังหวะขาดตอน (Broken) เป็นการจัดเป็นช่วงๆ ไม่ติดกัน

3) จังหวะแบบซ้ำๆกัน (Repetition) เป็นการจัดจังหวะ โดยใช้รูปทรง ลักษณะเส้น สี ให้ช่วงจังหวะประสานต่อเนื่อง เท่ากัน

4) จังหวะก้าวหน้า (Progression) เป็นการจัดช่วงจังหวะให้ขยายเพิ่มเติมขึ้นเรื่อยๆ

5) จังหวะต่อเนื่อง (Continuous) เป็นการจัดช่วงจังหวะให้ต่อเนื่อง ชักนำด้วยสายตา ให้ติดตามดูไปเรื่อยๆ

4.5.6 การจัดจังหวะ

1) การจัดจังหวะแบบ Broken เป็นการจัดที่ซ้ำๆกัน เหมือนกัน

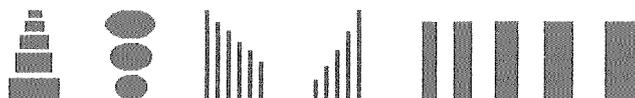
2) ซ้ำแบบเหมือนกัน (Uniform)

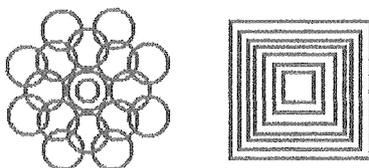
3) ซ้ำแบบสลับ (Alternating)

4) การจัดลำดับ (Gradation) เป็นการจัดมีระดับไล่เรียงกันด้วย เส้น สี รูปทรง

ผิวสัมผัส อาจจะ ใช้ขนาด เล็ก-ใหญ่ สูง-ต่ำ ไล่เรียงกัน

5)การกระจายรัศมี Radiation เป็นการจัดจังหวะให้กระจายออกจากจุดๆเดียว

4.6 จุดสนใจ หรือ จุดเด่น (Interest) คือ การเน้นให้โดดเด่นสะดุดตา หรือมีความสำคัญกว่า บริเวณตำแหน่งอื่นๆ ในภาพที่จัดประกอบขึ้น การเน้นในส่วนของพื้นที่หรือองค์ประกอบใดก็ตาม ต้องคำนึงถึงสิ่งที่ต้องการเน้น ความพอเหมาะในการเน้น ปริมาณของการเน้นและจุดที่ต้องการเน้น

การเน้นจุดสนใจจะต้องผ่านการวางแผนในการใช้องค์ประกอบทางศิลปะ แต่ละลักษณะมาเป็นอย่างดี เช่น การใช้เส้นนำสายตา การแทนที่ของรูปร่าง การใช้สีที่แตกต่างกัน การสร้างความแตกต่างของพื้นผิว การเน้นด้วยแสงเงา เน้นด้วยบริเวณว่าง ฯลฯ ขณะที่เน้นส่วนประกอบหรือบริเวณพื้นที่จุดใดจุดหนึ่งเป็นจุดสนใจ องค์ประกอบอื่นก็ต้องจัดให้มีความสำคัญลดหลั่นกันไปตามการกำหนด ให้มีความสัมพันธ์เกี่ยวโยงกัน จนไม่สามารถแยกขาดจากกันในภาพได้ เพราะถ้าสามารถแยกส่วนประกอบออกจากกัน จะทำให้ขาดความเป็นเอกภาพ และทำให้จุดสนใจไม่ได้รับความสนใจอย่างเต็มที่ เนื่องจากมีจุดแบ่งแยกความรู้สึกมาหักเหไปจากจุดสนใจ

จุดสนใจในทางศิลปะที่เกิดจากการจัดส่วนประกอบเข้าด้วยกัน จนปรากฏคุณสมบัติทางกายภาพ ให้สามารถกระตุ้นเร้าความสนใจจากการพบเห็นได้นั้น คุณสมบัติทางกายภาพอาจแบ่งออกได้เป็น 2 ลักษณะคือ

4.6.1 ลักษณะที่เป็นรูปแบบ ได้แก่ การสร้างสรรค์ส่วนประกอบทางศิลปะ ให้เกิดเป็นรูปแบบที่ไม่อ้างหรือสื่อแทนสิ่งใด เป็นรูปแบบที่ไม่มีเรื่องราวของคน สัตว์ วัตถุสิ่งของ เหตุการณ์หรือปรากฏการณ์ใดๆ ซึ่งคุณลักษณะทางกายภาพที่แสดงเฉพาะรูปแบบให้ปรากฏเห็นนี้ อาจเป็นการพัฒนารูปแบบให้ห่างจากความจริงในธรรมชาติ โดยการจัดส่วนประกอบเข้าด้วยกันให้ปรากฏเป็นความสลับซับซ้อน สวยงามแปลกตา น่าทึ่ง โดยไม่สื่อความหมายถึงสิ่งใด ซึ่งจุดสนใจเกี่ยวกับรูปแบบนี้ ยังอาจแบ่งออกได้เป็นจุดสนใจในรูปแบบโดยรวม และจุดสนใจในรูปแบบส่วนตัวส่วนหนึ่ง

4.6.2 ลักษณะที่เป็นเนื้อหาเรื่องราว ได้แก่ การจัดส่วนประกอบย่อยทางศิลปะในลักษณะรูปหรือสัญลักษณ์แสดงถึงสิ่งที่ต้องการบอกกล่าว เล่า หรืออ้างถึง เช่น เนื้อหาเรื่องราวของคน สัตว์ วัตถุสิ่งของ เหตุการณ์ ความเชื่อ หรือความจริงในธรรมชาติ เหล่านี้ เป็นต้น ซึ่งจุดสนใจในเนื้อหาเรื่องราวนี้ จะเป็นสิ่งที่กระตุ้นให้ผู้พบเห็นเกิดความคิดหรือจินตนาการไปตามรูปแบบ หรือ จากการกระตุ้นเร้าของรูปแบบ ซึ่งรูปแบบที่กำหนดก็จะแตกต่างกันออกไปตามเนื้อหาเรื่องราวที่ต้องการแสดง

หรือสื่อความหมาย เช่น เรื่องราวของมนุษย์กับมนุษย์ มนุษย์กับธรรมชาติ ธรรมชาติกับความงาม มนุษย์กับจินตนาการ ฯลฯ

ดังนั้น ทฤษฎีเบื้องต้นทางศิลปะทั้งส่วนที่เป็นเนื้อหาเกี่ยวกับองค์ประกอบ และส่วนที่เป็นหลักทฤษฎีในการจัดองค์ประกอบที่ได้กล่าวมาแล้วนี้ เป็นเพียงข้อตกลงพื้นฐานสำหรับผู้ประกอบงานศิลปะและผู้ดู ที่จะใช้เกณฑ์การพิจารณาเดียวกันในการสร้างสรรค์และประเมินค่าทางศิลปะ ด้วยศิลปินหรือผู้สร้างงานจะต้องพิจารณาเลือกสรรองค์ประกอบลักษณะต่างๆ มาจัดสร้างเป็นชิ้นงานศิลปะ โดยยึดหลักการจัดให้มีเอกภาพ คุณภาพ และจุดสนใจเป็นเบื้องต้น ดังนั้น ผู้ดูเมื่อรับรู้และพิจารณาคูณค่า ก็จะใช้เกณฑ์การพิจารณาในเงื่อนไขเอกภาพ คุณภาพ ลากจุดสนใจมาจับวัดว่าภาพผลงานนั้นมีหรือไม่มีในข้อตกลงเบื้องต้นดังกล่าว ซึ่งการรับรู้ตามเกณฑ์นี้คือ จุดนำความรู้สึกไปสู่การตัดสินถึงความงาม ความชอบหรือไม่ชอบ และอื่นๆ ในโอกาสต่อไป

5. เอกสารเกี่ยวกับกิจกรรมศิลปะ

5.1 ความหมายความสำคัญของกิจกรรมศิลปะ

พระพิชัย กุลพิศาล (2546 : 153) ให้ความหมายของกิจกรรมศิลปะว่าหมายถึง งานที่ครูและนักเรียนมีส่วนร่วมกันทำในการเรียนการสอนวิชาศิลปะ ทั้งนี้เพื่อให้นักเรียนได้ฝึกฝนฝีมือ ความคิด จินตนาการ และแสดงออกเป็นผลงานศิลปะจากประสบการณ์ของตนเองไม่จำกัดว่าจะทำได้ใช้วัสดุอะไร หรือมีวิธีการอย่างไร เช่น เป็นผลงานศิลปะ รายงาน ถาม-ตอบ อภิปราย วิจารณ์ เป็นต้น

ชาญณรงค์ พรุ่งโรจน์ (2543 : 37-43) ได้อธิบายความหมายและความสำคัญของศิลปะไว้ดังนี้

กิจกรรมศิลปะ ได้แก่ กิจกรรมการวาดภาพระบายสี การปั้น การประดิษฐ์สิ่งของจากวัสดุเหลือใช้ สำหรับใช้เป็นกิจกรรมเสริมสร้างพัฒนาคุณธรรม ผู้ต้องขังแต่ละ กิจกรรมได้ ใช้หลักการและแนวคิดของการจัดค่ายกิจกรรมศิลปะ และบำบัด สำหรับช่วยส่งเสริมและพัฒนาบุคคลที่มีความบกพร่อง ทั้งทางด้านสภาพร่างกายและจิตใจ

ในนิยามและคำจำกัดความอันหลากหลายของคำว่า “ศิลปะ” ทั้งจากนักปรัชญา นักจิตวิทยา และนักวิชาการต่าง ๆ นั้น ต่างมีมุมมองที่คล้ายคลึงกันหรือแตกต่างกันไปตามทฤษฎีของแต่ละคนแม้ว่าท้ายที่สุดแล้วมนุษย์ก็ยังไม่สามารถหาบทสรุปของนิยามที่ลงตัวของคำว่า “ศิลปะ” ได้ แต่สิ่งที่ต่างเห็นพ้องต้องกันก็คือ ศิลปะคือสุนทรียศาสตร์อันยิ่งใหญ่ คือความงาม ความบริสุทธิ์ คือพลังแห่งความคิดสร้างสรรค์ที่แสดงออกมาได้อย่างน่าพิงใจ ประทับใจและสะเทือนอารมณ์

มนุษย์ทั้งผู้สร้างสรรค์และผู้ชื่นชมงานศิลปะล้วนตระหนักดีว่า งานศิลปะ ทุกประเภทล้วนมีลักษณะเด่นและคุณค่าในตัวเอง หากทำความเข้าใจกับงานศิลปะแล้วจะพบถึงความสำคัญของศิลปะ นั่นว่ามีผลต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ได้อย่างน่าอัศจรรย์

5.2 ความสำคัญเกี่ยวกับกิจกรรมศิลปะ

5.2.1. ศิลปะเพื่อการผ่อนคลาย โดยการระบายความรู้สึกนึกคิดหรือความคับข้องใจออกมา เพราะความรู้สึกของมนุษย์นั้นมีทั้งความสุข ความทุกข์ ความเจ็บปวด ความฝัน และความหวัง ความรู้สึกเหล่านี้สามารถระบายออกได้โดยผ่านสื่อทางศิลปะอย่างอิสระ และอาจทำให้ค้นพบตัวตนที่แท้จริงว่าอะไรที่ใช่หรือไม่ใช่ สิ่งไหนที่ต้องการ หรือไม่ต้องการ ตลอดจนบางครั้งเมื่อจิตใจสงบแล้ว อาจสามารถพิจารณาสาเหตุที่แท้จริงของปัญหาที่เผชิญอยู่ได้ สร้างสรรค์ผลงานทางศิลปะจึงควร ได้มีโอกาสแสดงความรู้สึกนึกคิดของตนต่อผลงานชิ้นนั้นก่อน ซึ่งความรู้สึกนึกคิดเหล่านั้นอาจเป็นการระบายความคับข้องใจในอดีต และการได้ระบายความรู้สึกนั้นออกมาจะช่วยให้เกิดความผ่อนคลายได้ในระดับหนึ่ง

ผลงานศิลปะที่เปรียบเสมือนสื่อกลางเชื่อม โยงความเข้าใจระหว่างผู้สื่อและผู้ชม จำเป็นต้องอาศัยความระมัดระวัง พิถีพิถัน ละเอียดอ่อน และทำความเข้าใจต่อความรู้สึกนึกคิดของผู้สร้างสรรค์ผลงาน โดยใช้ความรู้สึกนึกคิดของตนเองตีความหมายของภาพนั้น ๆ เพราะอาจจะเป็นการครอบงำ หรือชี้นำทางความคิด ทำให้การวิเคราะห์ผิดพลาด และปิดกั้นการค้นพบตัวตนที่แท้จริง

การสร้างสรรคงานศิลปะเป็นการทำให้เกิดความเพลิดเพลิน แม้กระทั่งเด็ก ๆ พวกเขาจะรู้สึกสนุกสนานกับการวาดภาพ หรือการปั้นอะไรก็ได้ตามจินตนาการ แม้ว่าภาพเหล่านั้นจะเป็นลักษณะเด็ก ๆ ก็ตาม แต่สำหรับเด็ก ๆ นั้น การได้วาดภาพหรือได้ทำงานศิลปะ จะช่วยให้ได้รับประสบการณ์ทางการเรียนรู้ถึงแวดล้อมรอบ ๆ ตัวได้เป็นอย่างดี เพราะสิ่งที่เด็กวาดหรือแสดงออกมาจะเป็นเฉพาะสิ่งที่ตนเองรู้จักเท่านั้น แม้กระทั่งในผู้ใหญ่การทำงานศิลปะสามารถช่วยลดความกังวล หรือความกดดันกลุ่มที่กำลังเผชิญอยู่ได้ เพราะจิตใจต่างเพลิดเพลินกับสิ่งที่กำลังทำอยู่ตรงหน้า

เมื่อทำงานศิลปะแล้วจะทำให้เกิดสมาธิ และเมื่อเกิดสมาธิแล้วจะทำให้สามารถมองสิ่งต่าง ๆ ได้ลึกซึ้งและลุ่มลึกกว่าเดิม นอกจากนี้การทำงานศิลปะยังทำให้เกิดความเชื่อมั่น ในตนเองถึงศักยภาพและความสามารถที่มีอยู่ และสำหรับเด็กนั้นจะมีความเชื่อมั่นในพัฒนาการของตนเองและสามารถอธิบายได้ว่าสิ่งที่กำลังทำอยู่คืออะไร

ความภาคภูมิใจที่เกิดขึ้นจากการทำงานศิลปะนั้นยังผลพลอยได้ให้เกิดความปิติมีความสุขตระหนัก ถึงคุณค่าของตนเองว่ามีความสำคัญ ซึ่งเห็นเด่นชัดจากตัวอย่างของเด็ก ๆ เมื่อพวกเขาทำงานศิลปะสำเร็จออกมาสักชิ้นหนึ่ง ใบหน้าของพวกเขาจะเต็มไปด้วยรอยยิ้มซึ่งแสดงออกถึงความภาคภูมิใจ ความเชื่อมั่น สิ่งเหล่านี้จะช่วยผลักดันให้เป็นคนกล้าแสดงออกกล้าคิด กล้าทำอย่างมีเหตุผล

สำหรับผู้ที่ชื่นชมกับงานทางศิลปะนั้นคุณภาพสุนทรีย์ในงานศิลปะมีผลอย่างมากต่อความรู้สึกนึกคิด เบิร์ค (Edmund Burke) นักสุนทรียศาสตร์ได้ให้ทัศนะว่า “ความงามแสดงปฏิกิริยาในสภาพที่ก่อให้เกิดความรู้สึกผ่อนคลายจากมวลระบบ” เฉกเช่นความงามที่พบได้จากงานศิลปะ

5.2.2. ศิลปะเพื่อการพัฒนาจิตใจ ความสำคัญของศิลปะในแง่การพัฒนาจิตใจนั้น เบอ์นาร์ด (Bernard) นักจิตวิทยาได้กล่าวไว้ว่า คนที่มีสุขภาพจิตดีคือคนที่ทำงานในหน้าที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ มีความชื่นชมยินดีในงานที่ทำมีความเอื้อเฟื้อเห็นอกเห็นใจผู้อื่น และไม่มีอารมณ์เครียดจนเกินไปนัก ดังนั้นถ้าจิตใจปกติ การทำงานต่าง ๆ ก็จะสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี

จะพบว่าผู้ที่มีสุขภาพจิตดี จะมีความสุข ความพอใจ ปรับตัวได้ดีมีอารมณ์มั่นคงแตกต่างอย่างเห็นได้ชัดกับผู้ที่มีความบกพร่องทางสุขภาพจิตซึ่งมักมีพฤติกรรมที่ไม่พึงปรารถนาออกมา เช่น โกรธง่าย ลูกเหยิงหงุดหงิดวิตกกังวล และมีอารมณ์หวนไหวอยู่เสมอ ดังนั้นจุดมุ่งหมายโดยทั่วไปของการพัฒนาจิตใจจึงต้องการส่งเสริมให้มนุษย์ทุกคนสามารถแก้ไข ปรับปรุงการดำรงชีวิตให้อยู่ในสังคมอย่างสมบูรณ์มีความสุขเหมาะสมกับสภาพแวดล้อม รู้จักปรับตัวให้เข้ากับผู้อื่น ตลอดจนสามารถเผชิญกับเหตุการณ์ต่าง ๆ ได้อย่างมีสติและมีความมั่นคงทางจิตใจ

ศิลปะเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้มนุษย์มีความละเอียดอ่อนในการรับรู้และเข้าถึงความงาม มีความประณีต มองเห็นสิ่งเล็กน้อยและใส่ใจกับความรู้สึกของผู้อื่น เพราะถ้าการดำเนินชีวิตของเรามีแต่การใช้ข้อเท็จจริงอยู่ตลอดเวลาโดยไม่ให้ความสำคัญกับความรู้สึกใด ๆ เลย เราและผู้คนรอบข้างก็จะปราศจากความสุข การทำงานศิลปะจะช่วยพัฒนากระบวนการคิดของมนุษย์ ทำให้เกิดความยืดหยุ่น คิดได้รอบด้านโดยสามารถมองสิ่งต่าง ๆ ที่แยกแยะกระจายกันอยู่ให้เป็นภาพได้ โดยการพยายามทำความเข้าใจและยอมรับความแตกต่างระหว่างบุคคล ให้ความสนใจและอาหารต่อสัมพันธที่พึงมีต่อกันสามารถเป็นได้ทั้งผู้นำและผู้ตามที่ดี อีกทั้งยังสามารถทำงานร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีประสิทธิภาพ รู้จักการช่วยเหลือ การเสียสละมีน้ำใจ ไม่เอาเปรียบ มีใจเป็นธรรม ยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่นเป็นแนวทางการแก้ไขปรับปรุงเพราะมีความรู้สึกที่ว่าตนเป็นส่วนหนึ่งของสังคม

งานศิลปะจะช่วยลดความก้าวร้าวที่มีอยู่ลงไป ซึ่งโดยทั่วไปแล้วจะพบว่าพฤติกรรมความก้าวร้าวนั้นจะพบได้ตั้งแต่เด็กเล็กจนถึงเด็กโต เช่น การก้าวร้าวกับผู้ใหญ่ หรือแม้กระทั่งการก้าวร้าวในหมู่เพื่อนในวัยเดียวกัน หากพฤติกรรมเหล่านี้ไม่ได้รับการดูแลเอาใจใส่ที่ถูกต้อง อาจทำให้ต้องประสบปัญหาในการดำเนินร่วมกับผู้อื่นในสังคม ดังนั้นการฝึกให้รู้จักทำงานศิลปะจะช่วยขัดเกลาจิตใจให้ละเอียดอ่อนละเมียดละไมขึ้น ลดความหยาบทางอารมณ์ รู้จักควบคุมอารมณ์ให้อยู่ภายใต้กรอบแห่งเหตุผล ยอมรับสภาพทั่วไปและขีดจำกัดของตน เกิดความรู้สึกยอมรับนับถือตนเองและสามารถประเมินความสามารถของตนได้ โดยไม่ถูกหรือยกย่องตนจนเกินสภาพความจริง

นอกจากนี้การได้ฝึกงานศิลปะจะช่วยให้สามารถตัดสินใจในปัญหาต่าง ๆ ได้อย่างชาญฉลาด มีเหตุผล ปราศจากความลังเล โดยรู้จักรับผิดชอบต่อผลการกระทำ ปัญหาและอุปสรรคที่จะเกิด

ขึ้นกับตนเองได้อย่างไม่ประมาทอีกทั้งศิลปะยังฝึกให้มีความอดทน ขยันพึ่งพาตนเอง มีความมานะ พากเพียร มีวินัย จิตใจกว้างยอมรับฟังความคิดผู้อื่นอย่างมีสติสัมปชัญญะควบคู่ไปกับความมีคุณธรรม ทั้งในการทำงานและการดำรงชีวิต

5.2.3. ศิลปะเพื่อพัฒนาสังคม ศิลปะเป็นสื่อสำคัญที่ช่วยให้สัมพันธภาพของคนในสังคม ดำเนินไปอย่างสงบสุข เพราะสามารถที่จะใช้ศิลปะเป็นตัวกลางในการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกัน ดังเห็นได้จาก ASEAN ที่ได้รวมเอาประเทศทั้ง 10 ประเทศมารวมกลุ่มกัน โดยใช้ศิลปะและวัฒนธรรมเป็นสื่อ เชื่อมสัมพันธ์ไมตรีของแต่ละประเทศ ในการเรียนรู้และแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมซึ่งกันและกัน ทั้งยังช่วย ปลุกฝังให้คนในสังคมมีจิตใจงดงาม อันจะส่งผลให้ความสัมพันธ์ในสังคมดำเนินไปอย่างมีความสุข ตลอดจนสามารถดึงเอาข้อดีของแต่ละวัฒนธรรมมาปรับและประยุกต์ใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ และมี ส่วนผลักดันให้เกิดความคิดริเริ่มอยู่ตลอดเวลาซึ่งจะกล่าวถึงต่อไป

5.2.4. ศิลปะเพื่อบำบัด ความสำคัญของศิลปะในเรื่องของการบำบัดสาธารณสุข การศึกษา ศาสตร์ ปี 2539 ได้ให้คำจำกัดความของคำว่า ด้วยศิลปะ (Art Therapy) หมายถึง การใช้กิจกรรม ศิลปะหรือผลงานศิลปะเพื่อวิจยหาข้อบกพร่องของบุคคล ที่กลไกการทำงานของร่างกายอ่อนสมรรถ ภาพ ซึ่งมีสาเหตุมาจากความผิดปกติของกระบวนการทางจิต และเพื่อใช้กิจกรรมศิลปะที่เหมาะสมช่วย ในการรักษาให้มีสภาพดีขึ้น

โดยทั่วไปของมนุษย์นั้น วัยเด็กนับเป็นช่วงเวลาในตัวคนที่แท้จริง (true self) ของมนุษย์ สามารถโลดแล่นได้อย่างอิสระมากที่สุดทว่าในขั้นตอนของการเจริญเติบโตในวัยต่อมา มนุษย์จะค่อย ๆ อำพรางตัวตนที่แท้จริงของตนไว้ อาจด้วยสาเหตุจากการเลี้ยงดูของครอบครัว สภาพสังคม กลุ่มคนที่ พบปะติดต่อสัมพันธ์ ซึ่งความจำเป็นในการอำพรางหรือเก็บกดอาจด้วยเหตุผลที่ว่า เป็นการป้องกัน ตนเองจากสิ่งกระทบภายนอกที่อาจทำร้ายตัวตนที่แท้จริงให้เจ็บปวดและอ่อนแอ หรืออาจด้วยเหตุผล ความกลัวที่ว่า เมื่อแสดงตัวตนที่แท้จริงของตนออกไป อาจทำให้ได้รับการยอมรับจากสังคม

การที่มนุษย์ปิดบังหรือพยายามกดเก็บตัวตนที่แท้จริงไว้มากเพียงใดแล้วแสดงสิ่งที่ไม่ใช่ ตัวตนที่แท้จริง (false self) ออกมาแทนจนผู้คนต่างพากันคิดและเข้าใจไปว่าสิ่งนั้นคือตัวตนที่แท้จริง ของเรา จนในที่สุดแม้แต่ตนเองยังหลงเข้าใจไปตามนั้นด้วย ความเจ็บป่วยทางจิตที่เกิดจากการกดอำ พรางหรือซ่อนเร้นตัวตนที่แท้จริงไว้จะเกิดขึ้นและสำแดงตนในระดับมากน้อยต่างกันตามความกดดัน ที่เกิดจากการพยายามปกปิดสิ่งนั้นไว้

ตัวตนที่แท้จริงอันเป็นเนื้อแท้ของมนุษย์แต่ละคนนั้น เต็มเปี่ยมไปด้วยพลังและความ สร้างสรรค์ ยิ่งมนุษย์กดทับตัวตนเหล่านั้นอันเป็นเนื้อแท้ของมนุษย์แต่ละคนซึ่งเต็มเปี่ยมไปด้วยพลัง และความสร้างสรรค์ ก็เสมือนว่ามนุษย์พยายามปิดประตูพลังแห่งความคิดสร้างสรรค์ไปด้วยเช่นกัน

การบำบัด ไม่ว่าจะด้วยจิตบำบัดหรือศิลปะบำบัด คือการส่งเสริมและเอื้อให้คนไข้ได้รับ ประสบการณ์และเข้าใจถึงอารมณ์และความรู้สึกต่าง ๆ ที่ถูกซ่อนอยู่ในตนเอง ทั้งเป็นโอกาสที่เอื้อให้

คนไข้ได้สำรวจเหตุการณ์ชีวิตในอดีตและปัจจุบันของตน อันจะนำไปสู่การปรับตัวและหาจุดสมดุลในการประสานระหว่างโลกภายในของคนที่อยู่กับโลกภายนอกอันเป็นสังคมที่อยู่

เช่นเดียวกับ แจ็คซี (นามปากกา.2549:74) กล่าวถึงศิลปะกับการบำบัดว่า

การนำศิลปะมาใช้ในการพัฒนาอารมณ์ จะช่วยให้ผู้ที่มีปัญหาทางด้านอารมณ์และจิตใจได้ระบายปัญหา ความคับข้องใจ ความรู้สึกที่ซ่อนเร้นในใจ ผ่านออกมาทางงานศิลปะหรือได้ระบายอารมณ์ออกมาในหนทางที่สร้างสรรค์ ผ่านการวาดรูป ระบายสี การปั้น และกระบวนการอื่นๆทางศิลปะ ช่วยให้รู้สึกผ่อนคลาย ลดความขุ่นมัวในจิตใจ เข้าใจและรับรู้อารมณ์ต่างๆของตนเองที่ซ่อนเร้นอยู่ในจิตใจ สามารถยับยั้งและควบคุมได้ดีขึ้น มีสมาธิ ลดความตึงเครียด และความวิตกกังวลได้ในที่สุด

5.2.5. ศิลปะเพื่อการพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ ความสำคัญของศิลปะ กับการพัฒนาความคิดสร้างสรรค์นั้น ได้มีผู้ให้ความหมายของความคิดสร้างสรรค์ไว้น่าสนใจ เช่น (Torrance .1965 : 663) ความคิดสร้างสรรค์ คือ กระบวนการประสาทสัมผัสอันฉับไวต่อปัญหา ต่อสิ่งที่ขาดความกลมกลืน ฯลฯ ความสามารถที่จะแยกแยะสิ่งที่ยุ่งยาก การค้นหาทางแก้ปัญหา การคาดเดา หรือกำหนดสมมติฐานในสิ่งบกพร่อง การทดสอบครั้งแล้วครั้งเล่า และท้ายที่สุดสามารถสื่อถึงผลลัพธ์ที่ปรากฏนั้น

วงการวิทยาศาสตร์เคยค้นพบว่าสมองของมนุษย์มีการทำงานแบ่งออกเป็น 2 ซีก คือ สมองซีกซ้าย มีประสิทธิภาพในทางภาษาและการวิเคราะห์ส่วนสมองซีกขวาจะตอบสนองในเรื่องของความรู้สึกสัมผัสต่าง ๆ ซึ่งสมองซีกขวานี้ถือว่าเป็นส่วนสำคัญในการใช้ความคิดสร้างสรรค์และจินตนาการซึ่งควรได้รับการพัฒนามาตั้งแต่วัยเด็ก และกิจกรรมที่เป็นส่วนสำคัญในการช่วยพัฒนาสมองซีกนี้ก็คือ กิจกรรมทางศิลปะ

ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า กิจกรรมศิลปะ เป็นกิจกรรมที่ช่วยส่งเสริม สนับสนุนให้บุคคลได้มีโอกาสแสดงออก ได้ผ่อนคลายอารมณ์ ผีอกสภาพจิตใจให้เกิดสมาธิและรับรู้เรื่องราวสิ่งต่างๆ รอบตัว อีกทั้งยังช่วยให้บุคคลมีการพัฒนาทางด้านจิตใจ มีสุขภาพจิตดี สามารถปรับตัวให้เข้ากับความงามของสภาพแวดล้อมได้ และอยู่ร่วมกับบุคคลอื่นในสังคมได้อย่างปกติสุข ดังที่ วิทย์ พิณคันเงิน (2547:95)กล่าวว่า ศิลปะมีคุณค่าเพื่อพัฒนาจิตใจของมนุษย์ แม้ว่าผลงานศิลปะจะมีใช้สิ่งจำเป็นเสมอไปสำหรับการดำรงชีวิตอย่างแท้จริงก็ตาม แต่ศิลปะก็เป็นที่สิ่งสำคัญอย่างหนึ่งในชีวิตของมนุษย์ เพราะอาจใช้ศิลปะเป็นสื่อที่คลายอารมณ์พักผ่อนคลายกับศิลปะ ตลอดจนช่วยสะท้อนให้เห็นความเป็นไปต่างๆของสังคม